

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων

Συγγραφείς: Χρήστος Γούλας¹, Νίκος Φωτόπουλος², Πωλίνα Φατούρου³

Εισαγωγή

Η πανδημική κρίση, λόγω της εξάπλωσης της Covid-19, διαμόρφωσε μια εξαιρετικά πρωτόγνωρη κατάσταση στο πεδίο της δια βίου εκπαίδευσης, γεγονός που σηματοδότησε σημαντικές εξελίξεις με σημείο αιχμής την ένταση της εξ αποστάσεως δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η νέα αυτή πραγματικότητα, αποτέλεσε το έναυσμα για τη διερεύνηση μιας σειράς ερωτημάτων όπως: πώς ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αντέδρασε στην πρόκληση της δια βίου εκπαίδευσης την περίοδο της πανδημίας, ποιος ο βαθμός συμμετοχής ενεργού πληθυσμού σε προγράμματα και επιμορφωτικές δράσεις, ποια τα βασικά χαρακτηριστικά και ποιες τάσεις διαγράφονται στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο, πώς αποτιμήθηκε η εμπειρία και πώς έγινε αντικείμενο διαχείρισης, ποιο το επίπεδο των δεξιοτήτων του ενεργού πληθυσμού, κ.α. Η αύξηση της έντασης με την οποία τα εξ αποστάσεως προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης υλοποιήθηκαν την περίοδο αυτή, επανέφερε στο προσκήνιο το ζήτημα του ψηφιακού αλφαριθμητισμού και ειδικότερα το ζήτημα των ψηφιακών δεξιοτήτων, (Avis, 2020) σε μια συγκυρία που το φαινόμενο της πανδημίας παρουσιάζει εμφανείς «εκλεκτικές συγγένειες» με την παγκοσμιοποίηση αλλά και την εποχή της 4^η βιομηχανικής επανάστασης (Avis, 2020, Rotatori, Lee & Sleeva, 2021)

Αναμφίβολα, η χρήση του διαδικτύου είναι διαδεδομένη σε όλη την Ευρώπη τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία το 92%⁴ των νοικοκυριών της ΕΕ έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο από την κατοικία του, ενώ μόλις το 2%⁵ των επιχειρήσεων στην Ευρώπη δεν

¹ (Ph.d) Γενικός Διευθυντής ΚΑΝΕΠ και ΙΝΕ ΓΣΕΕ

² Αν.Καθηγητής, Τμ. Κοινωνικής & Εκπαιδευτικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Επιστημονικός Διευθυντής ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ

³ Κοινωνική Ερευνήτρια, Επιστημονική Συνεργάτιδα ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ

⁴ Eurostat, ICT usage in households - Individuals - internet use (isoc_ci_ifp_iu)

⁵ Eurostat, ICT usage in enterprises - Internet access (isoc_ci_in_en2)

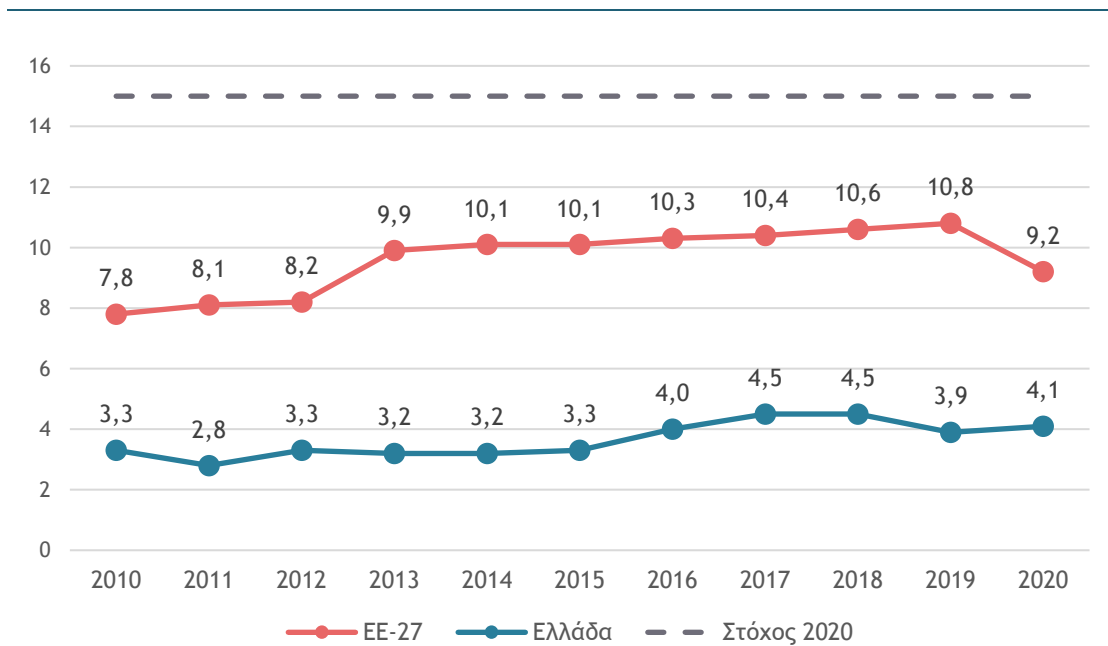
διαθέτει σύνδεση σε αυτό. Η επέλαση της πανδημίας Covid-19 είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών σε ευρεία κλίμακα σε όλους τους τομείς, καθιστώντας ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη για διεύρυνση, βελτίωση και αναβάθμιση των ψηφιακών ικανοτήτων και δεξιοτήτων των ατόμων, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις νέες απαιτήσεις και στα νέα δεδομένα της αγοράς εργασίας. Παράλληλα, στην Ευρωπαϊκή ατζέντα έχει ήδη τεθεί από το 2016, με σχετική ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «*Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη*» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016) η σημασία των ψηφιακών δεξιοτήτων για την επίτευξη του ψηφιακού μετασχηματισμού της οικονομίας. Ειδικότερα, από την πλευρά του εργατικού δυναμικού, τόσο στον τομέα της εργασίας, όσο και στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στο πλαίσιο της δια βίου μάθησης, είναι σημαντική η διερεύνηση ζητημάτων αποκλεισμού τόσο στην πρόσβαση, όσο και στη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας, μέσα από την αποτίμηση του επιπέδου των ψηφιακών δεξιοτήτων τους. Κι αυτό γιατί σύμφωνα με εκτιμήσεις και επεξεργασίες από τη διεθνή βιβλιογραφία το επίπεδο ανάπτυξης των ψηφιακών δεξιοτήτων, (Helsper, & Van Deursen, 2015, Van Deursen, & Van Dijk, 2014, Martindale & Lehdonvirta, 2021) ιδίως στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, συνδέεται με ποικίλους τρόπους με τις τάσεις ανάπτυξης της προσωπικής, επαγγελματικής και κοινωνικής εξέλιξης, συσχετισμός που καθορίζει την ένταση και το ρυθμό της επαγγελματικής και κοινωνικής κινητικότητας των υποκειμένων.

Στο κείμενο αυτό γίνεται μια προσπάθεια χαρτογράφησης της εξ αποστάσεως (διαδικτυακής) δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα, μέσα από τα στοιχεία πρόσφατης πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας εθνικής εμβέλειας, αλλά και μέσα από τη σύγκριση της χώρας με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ, όπως αυτή αποτυπώνεται από σχετικές Ευρωπαϊκές βάσεις δεδομένων, αναδεικνύοντας κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες που συμβάλουν στον αποκλεισμό ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων από την πρόσβαση στην εξ αποστάσεως δια βίου εκπαίδευση, με ιδιαίτερες αναφορές στην επίδραση της πανδημίας της Covid-19, όπου αυτό είναι εφικτό. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω και δεδομένη την άμεση συσχέτιση του ψηφιακού γραμματισμού και της συμμετοχής σε προγράμματα e-learning, γίνεται μια προσέγγιση ζητημάτων πρόσβασης του πληθυσμού στο διαδίκτυο και κυρίως αποτίμησης του επιπέδου των ψηφιακών δεξιοτήτων του, μέσα από τη σύγκριση της Ελλάδας με τα υπόλοιπα κράτη μέλη της ΕΕ, με ιδιαίτερη έμφαση σε θέματα αποκλεισμού και ανισοτήτων, αξιοποιώντας στοιχεία από την Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας των νοικοκυριών (ICT). Στόχος μας, είναι η όσον το δυνατόν πληρέστερη και επιστημονικά τεκμηριωμένη παρουσίαση της τρέχουσας κατάστασης, προκειμένου να διαμορφωθούν συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικών παρεμβάσεων βασισμένες σε έγκυρα και επικαιροποιημένα ερευνητικά δεδομένα.

1. Συμμετοχή σε προγράμματα δια βίου μάθησης - Πρόσφατες εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Τα ποσοστά συμμετοχής των ενηλίκων σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης στη χώρα μας, παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας 2010-2020, παρότι στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ατζέντας από το 2010 έχει τεθεί συγκεκριμένος μετρήσιμος στόχος για τη δια βίου μάθηση, προκειμένου να αυξήσουν τα κράτη-μέλη τα ποσοστά τους ώστε το 2020 ο ευρωπαϊκός μέσος όρος να είναι τουλάχιστον 15%. Στην Ελλάδα, με βάση τον επίσημο δείκτη παρακολούθησης⁶ το ποσοστό συμμετοχής των ενηλίκων σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης κυμαίνεται περίπου στο 4% την δεκαετία 2010-20, τιμή που απέχει κατά πολύ από τον τιθέμενο στόχο αλλά και από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ο οποίος το 2020 έχει διαμορφωθεί στο 9,2% (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1. Ποσοστό συμμετοχής σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης (2010-2020)
Άτομα ηλικίας 25 έως 64 ετών

Πηγή δεδομένων: Eurostat - LFS
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Σημαντική μείωση του Ευρωπαϊκού μέσου όρου καταγράφεται το 2020 (μείωση κατά 14,8%), η οποία πολύ πιθανό να σχετίζεται με την επίδραση της πανδημίας Covid-19 στη συμμετοχή των ενηλίκων σε προγράμματα δια βίου μάθησης. Στην Ελλάδα, ωστόσο, δεν έχει καταγραφεί αντίστοιχη τάση, αφού το 2020 με βάση τον συγκεκριμένο δείκτη, το ποσοστό συμμετοχής των ενηλίκων σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης κυμαίνεται σε σταθερά περίπου

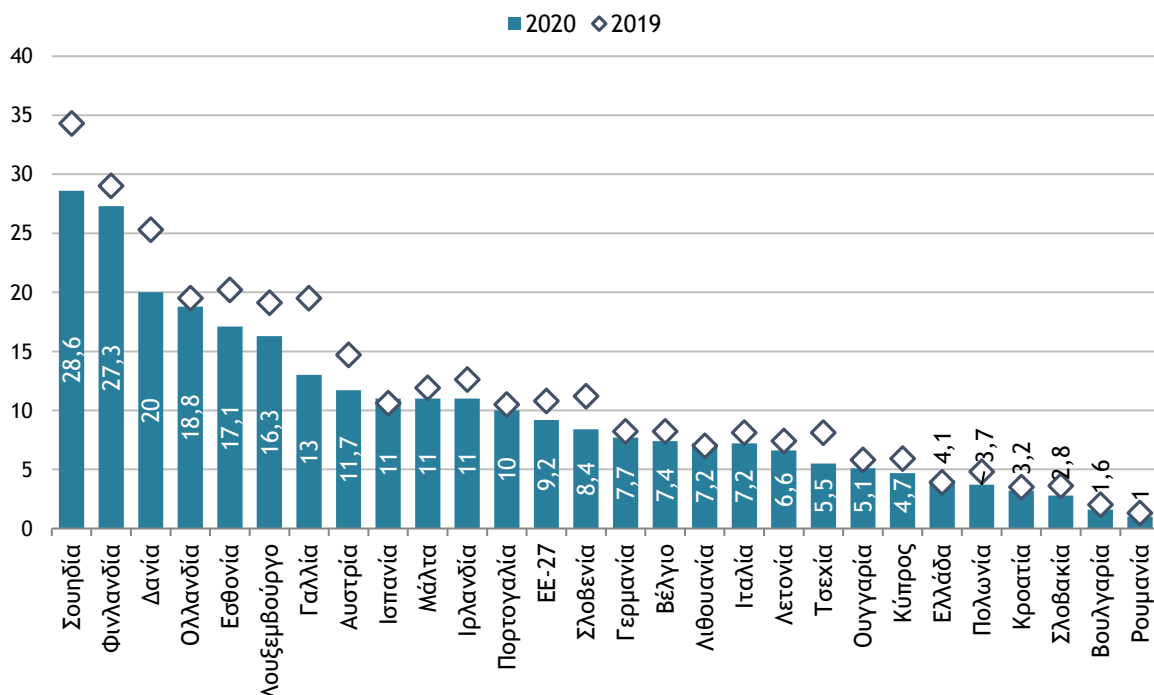
⁶ Το ποσοστό συμμετοχής των ατόμων ηλικίας 25-64 ετών, που έχει συμμετάσχει σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης κατά τις τελευταίες 4 εβδομάδες από την διεξαγωγή της έρευνας. Ο δείκτης παρακολούθησης βασίζεται στην Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (Labour Force Survey).

επίπεδα με την προηγούμενη χρονιά, καταγράφοντας οριακή αύξηση κατά 5,1%, από 3,9% το 2019 σε 4,1%.

Συνολικά στην ΕΕ ο τιθέμενος στόχος για την αύξηση της συμμετοχής των ενηλίκων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση στο 15%, όχι μόνο δεν επιτεύχθηκε, αλλά συνεχίζει να αποτελεί και παράγοντα μεγάλων διαφοροποιήσεων μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ (Διάγραμμα 2). Η χώρα μας καταλαμβάνει μια από τις χαμηλότερες θέσεις στη σειρά κατάταξης: 22^η μεταξύ των 27 κρατών-μελών το 2020, με ποσοστό συμμετοχής 4,1%. Ανάμεσα στα κράτη-μέλη που έχουν επιτύχει τον συγκεκριμένο στόχο, με ποσοστά συμμετοχής στη δια βίου μάθηση μεγαλύτερα, μάλιστα, του 20%, βρίσκονται οι σκανδιναβικές χώρες (Σουηδία, Φινλανδία, Δανία), αλλά και η Ολλανδία, μαζί με την Εσθονία και το Λουξεμβούργο σημειώνουν τιμές μεγαλύτερες του 15%. Η επίδραση της πανδημίας αποτυπώνεται στην πλειονότητα των κρατών-μελών, αφού το 2020 στα 24 από αυτά, το ποσοστό συμμετοχής των ενηλίκων σε προγράμματα δια βίου μάθησης καταγράφει μείωση σε σχέση με το 2019. Εξαιρέση αποτελεί η Ελλάδα μαζί με τη Λιθουανία και την Ισπανία, με οριακή αύξηση του ποσοστού συμμετοχής τους το 2020.

**Διάγραμμα 2. Ποσοστό συμμετοχής σε προγράμματα
εκπαίδευσης και κατάρτισης (2019, 2020)**

Άτομα ηλικίας 25 έως 64 ετών

Πηγή δεδομένων: Eurostat - LFS
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Θα πρέπει να αναφέρουμε πως ο συγκεκριμένος δείκτης χρησιμοποιεί ως χρονικό διάστημα αναφοράς για τη συμμετοχή στην εκπαίδευση τις τελευταίες 4 εβδομάδες (πριν τη διεξαγωγή

της έρευνας) κάτι που δημιουργεί προβλήματα στη μέτρηση και τη συγκριτική αποτύπωση και καταγραφή. Το χρονικό διάστημα των 4 εβδομάδων (1 μήνας) πιθανώς να αποκλείει από τα ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση περιπτώσεις όπου οι ερευνώμενοι έχουν συμμετάσχει σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα αλλά σε χρόνο προγενέστερο των 4 εβδομάδων, ενώ μετρήσεις με μεγαλύτερο χρονικό «παράθυρο» παρακολούθησης (Καραλής, 2020, Eurostat, 2016), διάστημα των 12 μηνών), θεωρούνται καταλληλότερες για τον προσδιορισμό της πραγματικής συμμετοχής στη δια βίου εκπαίδευση, που ως επί των πλείστων, αποτελείται από προγράμματα μικρής διάρκειας (μικρότερης του έτους). Ωστόσο, η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού είναι η μόνη που παρέχει στοιχεία σε ευρωπαϊκό επίπεδο στοιχεία σε ετήσια βάση, προσφέροντας, έτσι, τη δυνατότητα σύγκρισης των ευρωπαϊκών κρατών-μελών αλλά και αποτύπωσης τάσεων κατά τη μελέτη της διαχρονικής εξέλιξης. Μάλιστα, σε σχετική μελέτη (Goglio & Meroni, 2014), όπου πραγματοποιείται η σύγκριση των ποσοστών συμμετοχής στην εκπαίδευση μεταξύ των δύο βασικών ευρωπαϊκών ερευνών (Έρευνα Εργατικού Δυναμικού και Έρευνα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (2011) φαίνεται πως η διαφοροποίηση του χρονικού διαστήματος αναφοράς (4 εβδομάδες σε σύγκριση με 12 μήνες) επηρεάζει σημαντικά τα ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση, ωστόσο, η κατάταξη των κρατών-μελών δεν φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά. Μάλιστα στο νέο στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, ο ευρωπαϊκός στόχος για τη δια βίου μάθηση, έχει διαμορφωθεί ως εξής: «*Τουλάχιστον το 47% των ενηλίκων ηλικίας 25-64 ετών θα πρέπει να έχουν συμμετάσχει στην εκπαίδευση και κατάρτιση κατά τους τελευταίους 12 μήνες, έως το 2025*», ενώ ο δείκτης παρακολούθησης θα εφαρμοστεί για πρώτη φορά το 2023.

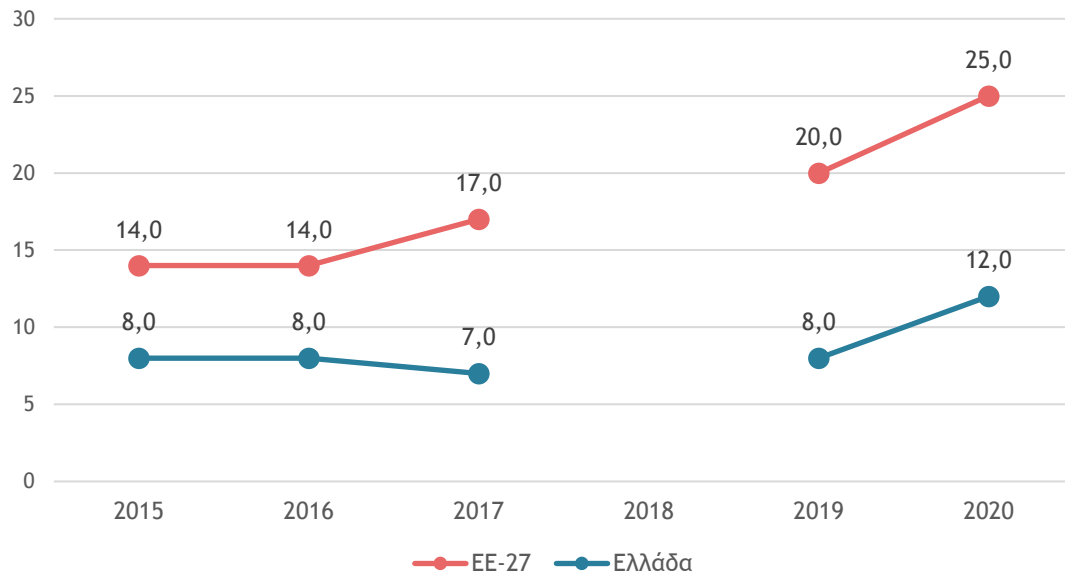
Εστιάζοντας στο ζήτημα της **εξ αποστάσεως δια βίου μάθησης**, στην Ελλάδα, το ποσοστό των ενηλίκων που πραγματοποιούν κάποια δραστηριότητα εκμάθησης μέσω διαδικτύου⁷ από το 2015 έως και το 2019 κυμαινόταν σε σταθερά περίπου επίπεδα γύρω στο 8%, ενώ το 2020 καταγράφει αύξηση κατά 50% και διαμορφώνεται στο 12% (Διάγραμμα 3). Θα πρέπει μάλιστα να σημειωθεί ότι δεν έχει αποτυπωθεί πλήρως η επίδραση της πανδημίας, αφού η περίοδος αναφοράς για το 2020 είναι μόλις το πρώτο τρίμηνο του έτους.

⁷ Το ποσοστό αναφέρεται σε άτομα που πραγματοποίησαν μέσω διαδικτύου κάποια/ες από τις παρακάτω δραστηριότητες εκμάθησης για εκπαιδευτικούς, επαγγελματικούς ή προσωπικούς λόγους:

- Παρακολούθηση online σεμιναρίου ή μαθήματος
- Χρησιμοποίηση online εκπαιδευτικού υλικού (οπτικοακουστικό υλικό, software, ηλεκτρονικά εγχειρίδια), πέραν της παρακολούθησης πλήρους online εκπαιδευτικού προγράμματος
- Επικοινωνία με τους διδάσκοντες ή άλλους εκπαιδευμένους που παρακολουθούν το πρόγραμμα μέσω εκπαιδευτικών ιστοσελίδων ή portals
- Άλλη δραστηριότητα εκμάθησης

Διάγραμμα 3. Ενήλικες που πραγματοποίησαν μέσω διαδικτύου κάποια δραστηριότητα εκμάθησης (2015-2020)

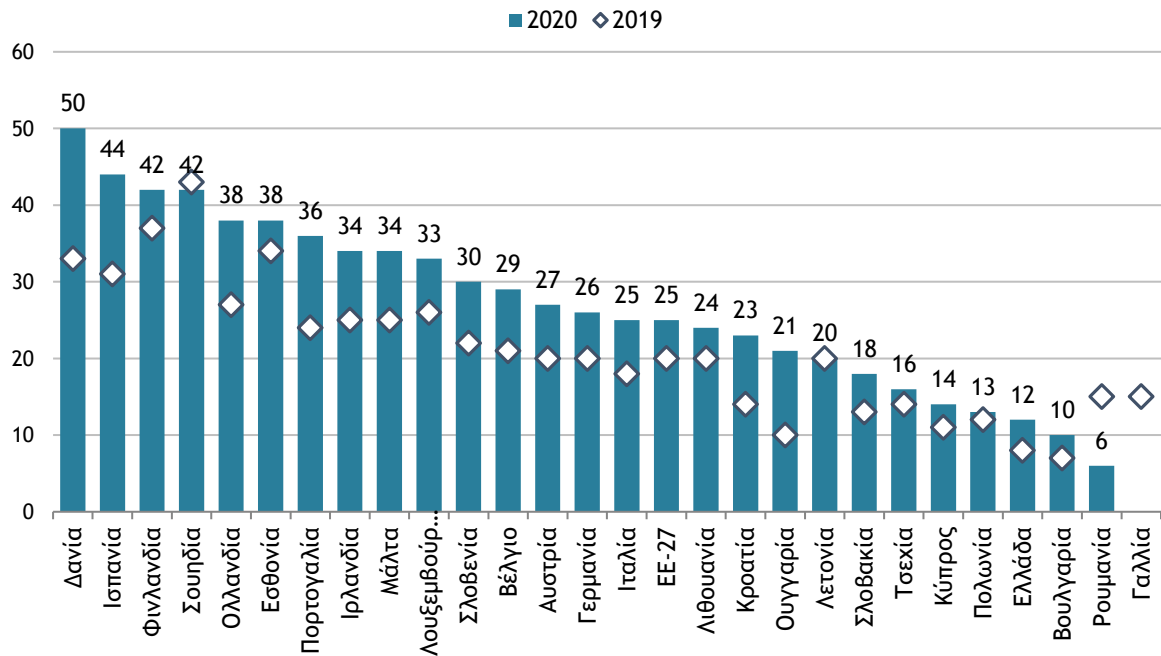
(κατά το πρώτο τρίμηνο του έτους ως % του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών)

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Διάγραμμα 4. Ενήλικες που πραγματοποίησαν μέσω διαδικτύου κάποια δραστηριότητα εκμάθησης (2019, 2020)

(κατά το πρώτο τρίμηνο του έτους ως % του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών)

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Παρότι η αύξηση που σημειώθηκε στην Ελλάδα κατά το τελευταίο έτος αναφοράς, αποτελεί την 4^η μεγαλύτερη μεταξύ των 26 της ΕΕ, η χώρα εξακολουθεί να καταλαμβάνει μια πολύ χαμηλή θέση (24^η) στη σειρά κατάταξης (Διάγραμμα 4). Στην ΕΕ η τάση του συγκεκριμένου δείκτη είναι αυξητική από το 2017 κι έπειτα, ενώ κατά το τελευταίο έτος καταγράφεται αύξηση κατά 25%, με το ποσοστό συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μέσω διαδικτύου να διαμορφώνεται στο 25% στο σύνολο της Ευρώπης της 27, ποσοστό διπλάσιο του αντίστοιχου της Ελλάδας. Ανάμεσα στις χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής σε προγράμματα εκμάθησης μέσω διαδικτύου, συγκαταλέγονται, ως αναμενόμενο, χώρες με υψηλά ποσοστά συμμετοχής στη δια βίου μάθηση συνολικά (Δανία, Φινλανδία, Σουηδία, Ολλανδία, Εσθονία).

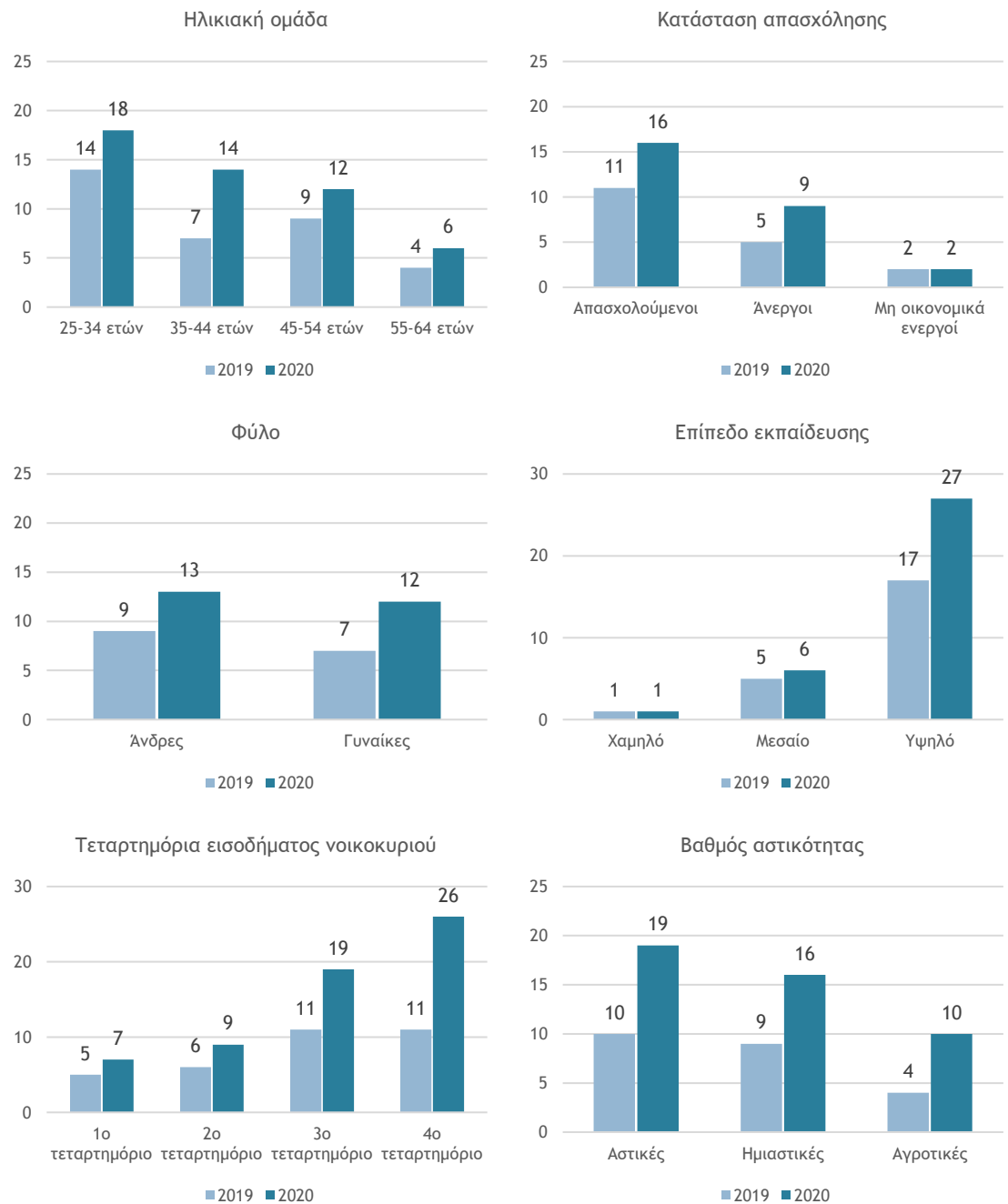
Ως προς τους **παράγοντες διαφοροποίησης** της συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μέσω διαδικτύου στην Ελλάδα σημειώνονται τα ακόλουθα (Διάγραμμα 5):

- Οι μεγαλύτερες ανισότητες καταγράφονται μεταξύ των ατόμων με διαφορετικό **επίπεδο εκπαίδευσης**. Όσο υψηλότερο το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο υψηλότερο και το ποσοστό συμμετοχής σε online εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, το 2020 στην Ελλάδα το 27% των ατόμων με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης πραγματοποίησε μέσω διαδικτύου κάποια δραστηριότητα εκμάθησης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ατόμων με μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης είναι σημαντικά χαμηλότερο (6%) και εκείνων με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, σχεδόν αμελητέο (μόλις 1%). Μάλιστα, σε σύγκριση με το 2019, η «ψαλίδα» μεταξύ των ατόμων με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και εκείνων με χαμηλό μεγάλωσε σημαντικά, με τους πρώτους να σημειώνουν αύξηση του δείκτη κατά 58,8% (από 17% το 2019) και τους δεύτερους να παραμένουν στο χαμηλό επίπεδο του 1%.
- Και ως προς την **κατάσταση απασχόλησης** καταγράφονται σημαντικές αποκλίσεις. Οι απασχολούμενοι (μισθωτοί, αυτοαπασχολούμενοι, βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση) σε αντιδιαστολή με τους ανέργους και τους μη οικονομικά ενεργούς, εμφανίζουν και υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μέσω διαδικτύου. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των απασχολούμενων που πραγματοποίησε μέσω διαδικτύου κάποια δραστηριότητα εκμάθησης το 2020 είναι 16%, ποσοστό 8πλάσιο του αντίστοιχου των μη οικονομικά ενεργών (μόλις 2%) αλλά και σημαντικά υψηλότερο του αντίστοιχου των ανέργων (9%). Σε σχέση με το 2019, η κατηγορία των ανέργων σημείωσε σημαντική αύξηση του δείκτη (κατά 80%), μειώνοντας σε ένα βαθμό και την απόκλισή τους από το αντίστοιχο ποσοστό των απασχολούμενων.
- Όσο υψηλότερο το **εισόδημα** του νοικοκυριού, τόσο υψηλότερο και το ποσοστό συμμετοχής σε online εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, το 2020 1 στα 4 άτομα που ανήκουν στην υψηλότερη εισοδηματική κατηγορία πραγματοποίησε μέσω διαδικτύου κάποια δραστηριότητα εκμάθησης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην

χαμηλότερη εισοδηματική κατηγορία είναι μόλις 7%. Σε σύγκριση, μάλιστα, με το 2019, οι αποκλίσεις μεταξύ των εισοδηματικών ομάδων έχουν διευρυνθεί, αφού τα άτομα της υψηλότερης εισοδηματικής ομάδας υπερδιπλασίασαν το ποσοστό τους (αύξηση κατά 136,4%), ενώ η αύξηση που σημειώθηκε στην χαμηλότερη εισοδηματική κατηγορία ήταν 40%.

Διάγραμμα 5. Ενήλικες που πραγματοποίησαν μέσω διαδικτύου κάποια δραστηριότητα εκμάθησης (Ελλάδα, 2019, 2020)

(κατά το πρώτο τρίμηνο του έτους ως % του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών)

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

- Τα άτομα που διαμένουν σε **αστικές** περιοχές εμφανίζουν και υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής σε online εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Το 2020 1 στα 5 άτομα περίπου που διαμένουν σε αστικές περιοχές πραγματοποίησε μέσω διαδικτύου κάποια δραστηριότητα εκμάθησης και ακολουθεί με μικρή διαφορά ο πληθυσμός των ημιαστικών περιοχών με ποσοστό συμμετοχής 16%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις αγροτικές περιοχές είναι πολύ χαμηλότερο (10%). Ως θετικό σημειώνεται το γεγονός, ότι ο πληθυσμός των αγροτικών περιοχών της χώρας σημείωσε υπερδιπλασίαση τη συμμετοχή του σε online εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε σχέση με το 2019 (αύξηση κατά 150%), συμβάλλοντας σε έναν βαθμό στον περιορισμό της απόκλισής τους από τους διαμένοντες σε αστικές περιοχές (αύξηση της κατηγορίας κατά 90%).
- Όσο μεγαλύτερη η **ηλικιακή ομάδα**, τόσο μικρότερο και το ποσοστό συμμετοχής σε online εκπαιδευτικές δραστηριότητες, με τους νεότερους (25-34 ετών) να καταγράφουν 3πλασιο ποσοστό συμμετοχής σε σύγκριση με τους μεγαλύτερους (55-64 ετών), 18% και 6% αντίστοιχα για το έτος 2020. Σε σύγκριση με το 2019, ο μεγαλύτερος ρυθμός αύξησης σημειώνεται στην ηλικιακή ομάδα 35-44 ετών, η οποία διπλασίασε το ποσοστό συμμετοχής της σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μέσω διαδικτύου, από 7% το 2019 σε 14% το 2020, περιορίζοντας σημαντικά την απόκλιση της από τη νεότερη ηλικιακή ομάδα 25-34 ετών.
- Μικρή είναι η διαφοροποίηση ως προς το **φύλο**, με τους άνδρες να υπερέχουν το 2020 κατά 1 ποσοστιαία μονάδα από τις γυναίκες ως προς το ποσοστό συμμετοχής σε online εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Μάλιστα, σε σύγκριση με το 2019, η απόκλιση μεταξύ των δύο φύλων έχει περιοριστεί, ιδίως λόγω της σημαντικής αύξησης στην τιμή του δείκτη των γυναικών (κατά 71,4%).

2. Συμμετοχή σε προγράμματα δια βίου μάθησης στην Ελλάδα την περίοδο της πανδημίας

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται στοιχεία από την πρωτογενή έρευνα πανελλαδικής εμβέλειας που διεξήχθη από την Metron Analysis για λογαριασμό του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ με θέμα την συμμετοχή των ενηλίκων σε προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας (περίοδος αναφοράς Μάρτιος 2020-Ιούλιος 2021)⁸.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, 2 στα 10 άτομα ηλικίας 25-65 ετών που ανήκουν στον ενεργό πληθυσμό έχουν παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα βίου εκπαίδευσης, κατάρτισης ή επιμόρφωσης από την περίοδο έλευσης του κορωνοϊού στην Ελλάδα (Μάρτιος

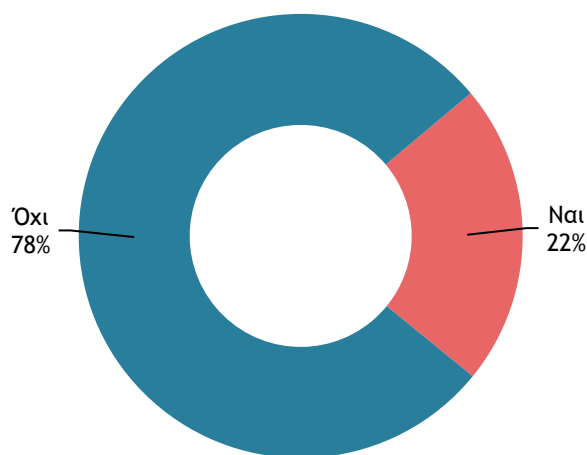
⁸ Η ποσοτική έρευνα πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2021 με τη μέθοδο computer assisted τηλεφωνικών συνεντεύξεων με χρήση δομημένου ερωτηματολογίου στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό της χώρας ηλικίας 25-65 ετών. Η επιλογή του δείγματος έγινε με τυχαία δειγματοληψία με χρήση ποσοτώσεων περιφέρειας κατοικίας. Το μέγεθος του δείγματος ανέρχεται σε 1.001 συμμετέχοντες και τα αποτελέσματα σταθμίστηκαν με βάση τις πληθυσμιακές κατανομές ηλικίας και φύλου στον ενεργό πληθυσμό.

του 2020) και μετά (έως και τον Ιούλιο του 2021), εκ των οποίων το 90% αφορά προγράμματα **αποκλειστικά εξ αποστάσεως μέσω e-learning**. Σύμφωνα με τα στοιχεία αντίστοιχης πανελλαδικής έρευνας (Καραλής, 2020), το ποσοστό συμμετοχής σε δραστηριότητες δια βίου εκπαίδευσης για το έτος 2018 ήταν 36,7% και 35,1% για το έτος 2019. Με δεδομένο ότι οι δύο έρευνες χρησιμοποιούν παρόμοια δειγματοληψία επιτρέποντας έτσι τη σύγκριση των ποσοστών συμμετοχής, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η έλευση της πανδημίας οδήγησε τελικά σε σημαντική μείωση της συνολικής συμμετοχής σε προγράμματα δια βίου μάθησης.

Διάγραμμα 6. Παρακολούθηση προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης από έλευση κορωνοϊού και μετά (Μάρτιος 2020-Ιούλιος 2021)

Έχετε παρακολουθήσει οποιοδήποτε οργανωμένο πρόγραμμα δια βίου εκπαίδευσης, κατάρτισης ή επιμόρφωσης⁹ από την περίοδο έλευσης του κορωνοϊού στην Ελλάδα (Μάρτιος του 2020) και μετά;

Βάση: Σύνολο δείγματος

Διεξαγωγή έρευνας: Metron Analysis
Ανάθεση: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

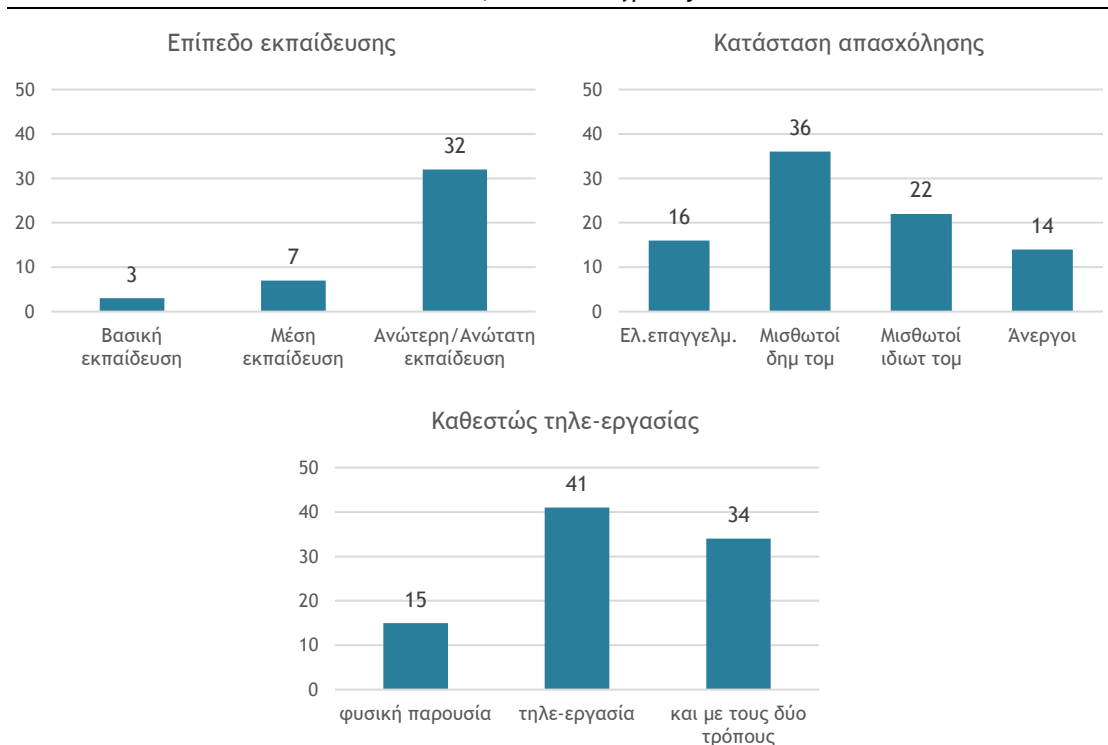
Μέσα από την εξέταση του προφίλ των συμμετεχόντων προκύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις που υποδηλώνουν την **ύπαρξη σημαντικών ανισοτήτων στην πρόσβαση** των προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης, κατάρτισης ή επιμόρφωσης κατά την περίοδο της πανδημίας στην Ελλάδα (Διάγραμμα 7). Σημαντικές ανισότητες καταγράφονται μεταξύ των ατόμων με διαφορετικό **επίπεδο εκπαίδευσης**. Όσο υψηλότερο το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο υψηλότερο και το ποσοστό συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Άτομα με χαμηλό ή μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης εμφανίζουν ποσοστό συμμετοχής μόλις 3% και 7% αντίστοιχα, έναντι των ατόμων που έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη/ανώτερη εκπαίδευση, όπου 1 στους 3 της κατηγορίας συμμετείχε σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Και ως προς την **κατάσταση απασχόλησης** παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές, με τους εργαζόμενους του δημοσίου τομέα να έχουν σημαντικά υψηλότερη

⁹ οποιοδήποτε πρόγραμμα δια βίου εκπαίδευσης, κατάρτισης ή επιμόρφωσης που είτε το παρακολουθήσανε στο χώρο εργασίας τους, είτε το έκαναν για προσωπικούς λόγους. Οργανωμένα προγράμματα που έγιναν με εμπλοκή εκπαιδευτή/εκπαιδευτικού ιδρύματος και ανεξαρτήτως αντικειμένου.

συμμετοχή (36%) σε αντιδιαστολή με τους ανέργους αλλά και τους ελεύθερους επαγγελματίες (14% και 16% αντίστοιχα). Με άλλα λόγια, η εργασιακή σταθερότητα και ασφάλεια αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης της συμμετοχής στη δια βίου εκπαίδευση, με εκείνους με υψηλή εργασιακή σταθερότητα να έχουν και περισσότερες πιθανότητες έχει να συμμετέχουν σε πρόγραμμα δια βίου εκπαίδευσης. Συνολικά η κατηγορία των απασχολούμενων εμφανίζει ποσοστό συμμετοχής 25% έναντι του 14% των ανέργων. Τέλος, φαίνεται πως και ο παράγοντας της **τηλε-εργασίας** ασκεί σημαντική επίδραση στη συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα, αφού εργαζόμενοι που δούλευαν με τηλε-εργασία (είτε αποκλειστικά είτε τμηματικά) εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά συμμετοχής (41% και 34% αντίστοιχα) έναντι εκείνων που δούλευαν αποκλειστικά με φυσική παρουσία (15%).

Διάγραμμα 7. Παρακολούθηση προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης από έλευση κορωνοϊού και μετά (Μάρτιος 2020-Ιούλιος 2021)

Βάση: Σύνολο δείγματος

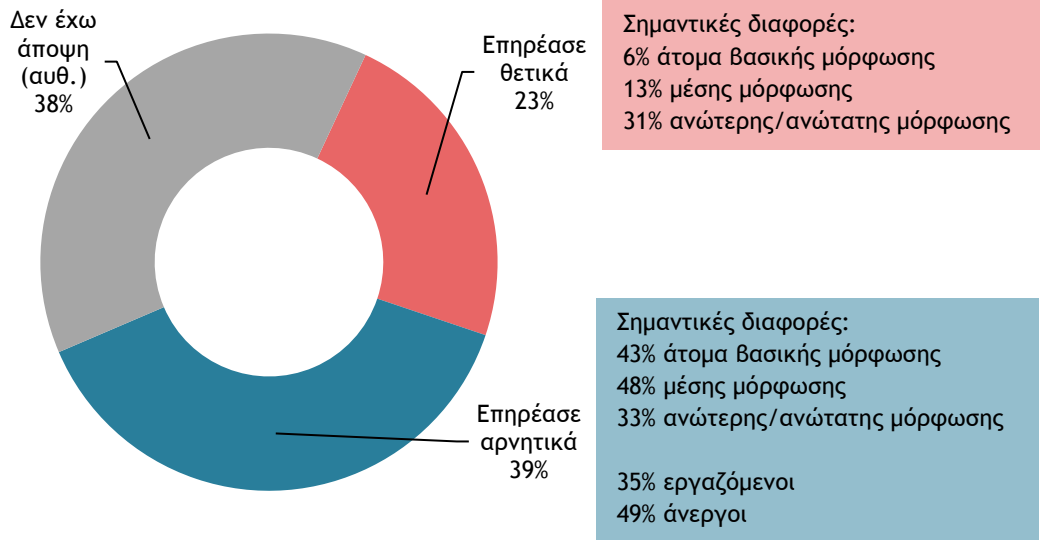

Διεξαγωγή έρευνας: Metron Analysis
Ανάθεση: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Η έλευση της πανδημίας της Covid-19 επηρέασε με **διαφορετικό τρόπο** τις διάφορες υπό μελέτη πληθυσμιακές κατηγορίες. Γενικά μιλώντας, η επίδραση της πανδημίας στην απόφαση για παρακολούθηση προγραμμάτων δια βίου κατάρτισης θεωρείται **αρνητική** για 4 στους 10 ερωτώμενους, κυρίως **ανέργους** (49%) αλλά και άτομα **βασικής μόρφωσης** και **μέσης μόρφωσης** (43% και 48% αντίστοιχα). Ως **θετική** κρίνεται η επίδραση της πανδημίας για το 23% των ερωτώμενων, κυρίως εκείνων με **υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης** (31%). (βλ. Διάγραμμα 8)

Διάγραμμα 8. Αντιλαμβανόμενη επίδραση περιόδου πανδημίας στην απόφαση για παρακολούθηση προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης

Γενικά μιλώντας και ανεξάρτητα από το εάν έχετε παρακολουθήσει ή όχι κάποιο πρόγραμμα δια βίου εκπαίδευσης, κατάρτισης ή επιμόρφωσης έως σήμερα, θεωρείτε ότι η έλευση του κορωνοϊού στη χώρα μας, επηρέασε θετικά ή αρνητικά την απόφασή σας να παρακολουθήσετε ή όχι ένα πρόγραμμα δια βίου εκπαίδευσης μέσα στην συγκεκριμένη περίοδο της πανδημίας;

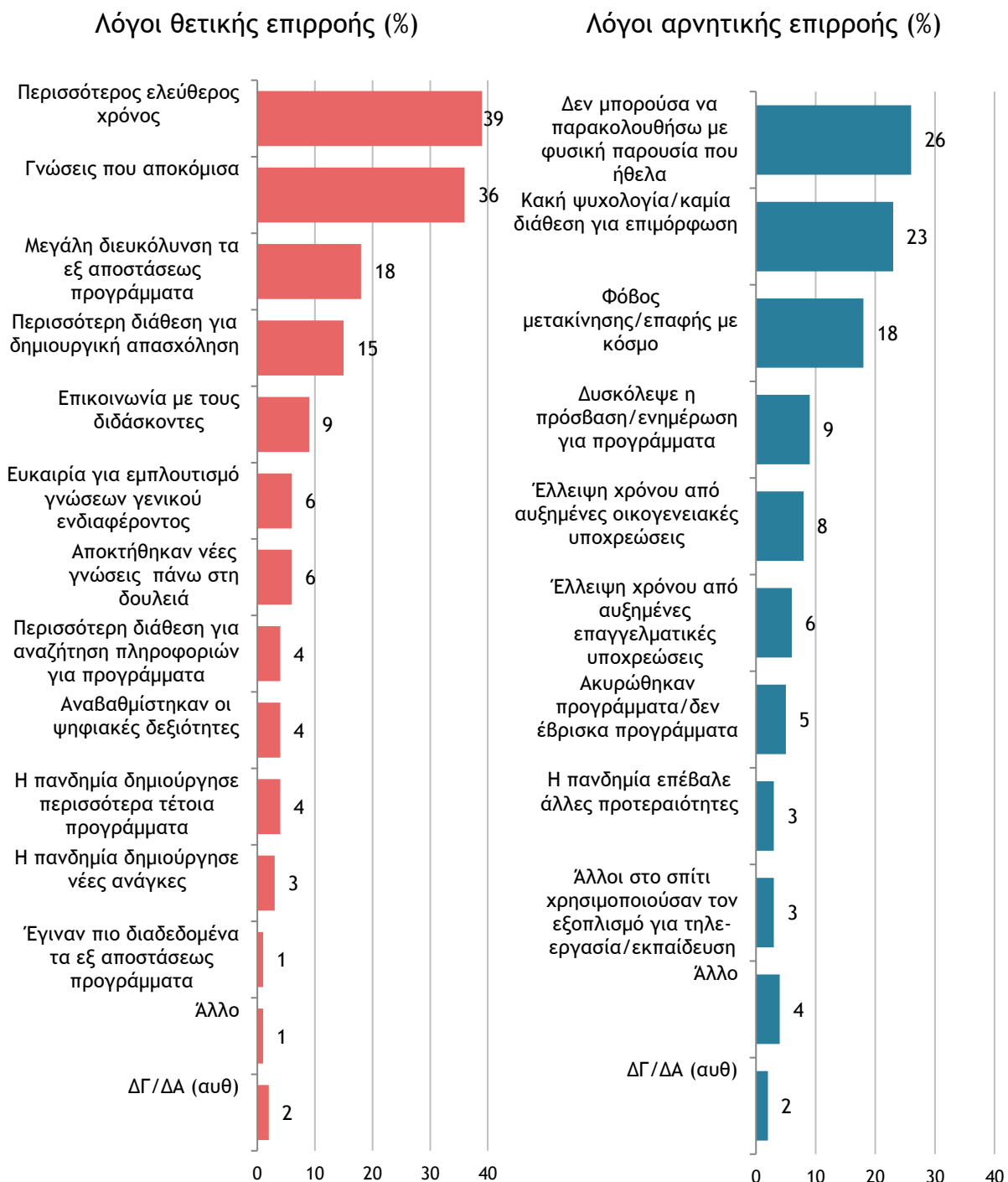

Διεξαγωγή έρευνας: Metron Analysis
Ανάθεση: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Οι κύριοι λόγοι που αναφέρονται για την **αρνητική** επίδραση της πανδημίας είναι πρωτίστως η μη δυνατότητα παρακολούθησης με φυσική παρουσία που ήταν ο προτιμητέος τρόπος (26%) αλλά και η κακή ψυχολογία την περίοδο της πανδημίας που έκανε πολλούς ερωτώμενους να μην έχουν διάθεση να ασχοληθούν με τέτοια θέματα. Αντιθέτως, η δυνατότητα επιλογής της εξ αποστάσεως παρακολούθησης αναφέρεται ως ένα από τα κύρια **θετικά** στοιχεία της πανδημίας (18%) που ενέτεινε τη συμμετοχή σε προγράμματα δια βίου κατάρτισης, ενώ πρωτίστως δημιουργήθηκε περισσότερος ελεύθερος χρόνος (39%) που ώθησε στην αναζήτηση τρόπων δημιουργικής απασχόλησης και σε διάθεση για επιμόρφωση. Μάλιστα, το 15% των ερωτώμενων δηλώνουν πως είχαν περισσότερη διάθεση για δημιουργική απασχόληση κατά την περίοδο της πανδημίας. (Διάγραμμα 9)

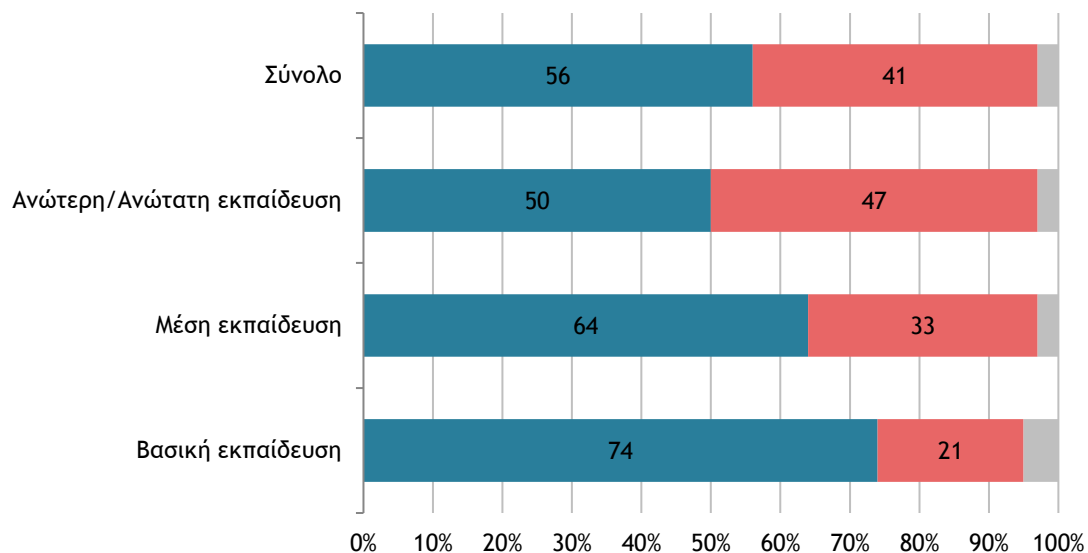
Ως προς τον **προτιμητέο τρόπο παρακολούθησης**, 6 στους 10 ερωτώμενους θα προτιμούσαν να παρακολουθήσουν αντίστοιχα προγράμματα με φυσική παρουσία στο μέλλον, έναντι 4 στους 10 που προτιμούν την εξ' αποστάσεως παρακολούθηση. Και εδώ το επίπεδο μόρφωσης αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης, με τα άτομα ανώτερης μόρφωσης να τείνουν περισσότερο προς την παρακολούθηση προγραμμάτων εξ' αποστάσεως (47%) σε αντιδιαστολή με τα άτομα με χαμηλό και μέσο επίπεδο εκπαίδευσης που θα επέλεγαν τη συγκεκριμένη μορφή σε ποσοστό 21% και 33%. (Διάγραμμα 10)

Διάγραμμα 9. Λόγοι θετικής/αρνητικής επιρροής της πανδημίας
Για ποιους λόγους λέτε ότι η έλευση του κορωνοϊού στη χώρα μας, επηρέασε θετικά/αρνητικά την απόφασή σας να παρακολουθήσετε ή όχι ένα πρόγραμμα δια βίου εκπαίδευσης μέσα στην συγκεκριμένη περίοδο της πανδημίας;

Διεξαγωγή έρευνας: Metron Analysis
Ανάθεση: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Διάγραμμα 10. Προτιμητέος τρόπος παρακολούθησης κατά επίπεδο εκπαίδευσης
Ας υποθέσουμε ότι θα σας ενδιέφερε να παρακολουθήσετε κάποιο πρόγραμμα δια βίου εκπαίδευσης μέσα στα επόμενα ένα-δύο έτη, το οποίο να προσφέρει τη δυνατότητα παρακολούθησης τόσο με φυσική παρουσία στο χώρο της κατάρτισης όσο και εξ αποστάσεως (μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας). Ποιον από τους δύο τρόπους θα προτιμούσατε για να παρακολουθήσετε;

Διεξαγωγή έρευνας: Metron Analysis
Ανάθεση: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

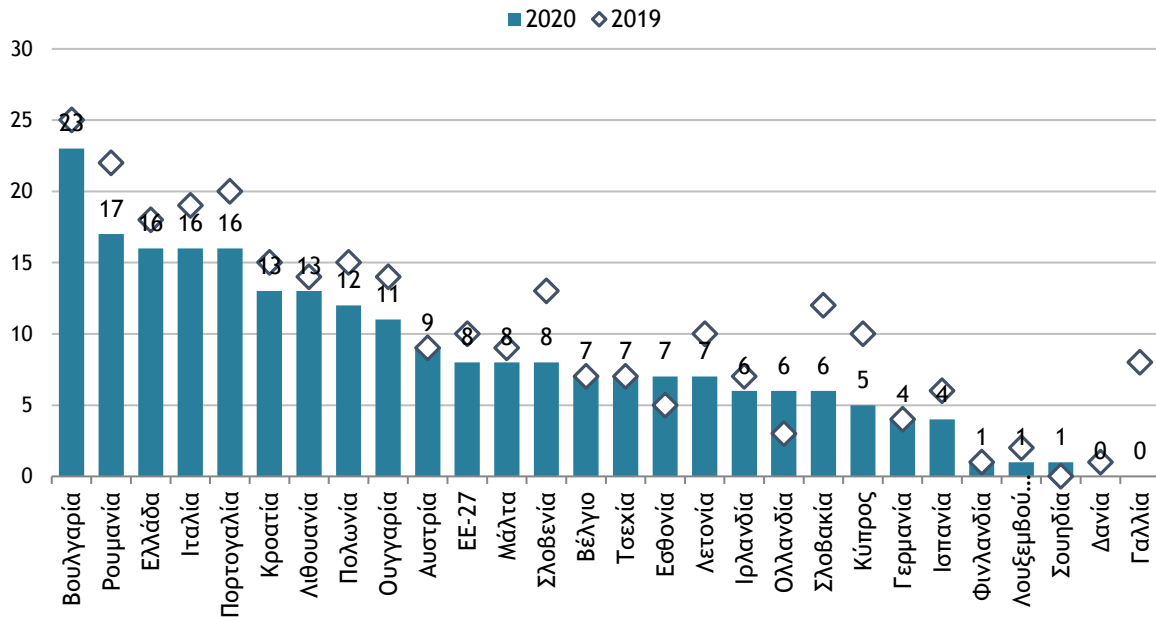
3. Αποτίμηση του επιπέδου των ψηφιακών δεξιοτήτων των ενηλίκων στην Ελλάδα και την ΕΕ

Με βάση τα στοιχεία για το 2020, το 16% του ενήλικου πληθυσμού (ηλικίας 25-64 ετών) της χώρας **δεν έχει κάνει/κάνει χρήση του διαδικτύου κατά τους τελευταίους 3 μήνες**, ποσοστό διπλάσιο του ευρωπαϊκού μέσου όρου (8%), που αποτελεί το 3^ο μεγαλύτερο στην ΕΕ, μετά τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία (Διάγραμμα 11).

Ένα σημαντικό ερώτημα είναι ποιο είναι το προφίλ εκείνων που δεν κάνουν χρήση του διαδικτύου αλλά και ποιοι είναι οι λόγοι μη χρήσης του, προκειμένου να αναδειχθούν οι κοινωνικό-οικονομικοί παράγοντες που συμβάλλουν στον αποκλεισμό τους καθώς και τα εμπόδια που συναντούν κατά την πρόσβαση. Αυξημένα **ποσοστά μη χρήσης του διαδικτύου** το 2020 έχουν οι γυναίκες (18%) σε σύγκριση με τους άνδρες (15%), οι μη οικονομικά ενεργοί (33%) αλλά και οι άνεργοι (20%) σε σύγκριση με τους απασχολούμενους (10%), τα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (40%) αλλά και με μεσαίο (13%) σε σύγκριση με εκείνα με υψηλό (3%), καθώς και οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες 55-64 (36%) και 45-54 ετών (17%) σε σύγκριση με τις νεότερες 25-34 (3%) και 35-44 ετών (6%) (Διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 11. Μη χρήση διαδικτύου (2019, 2020)

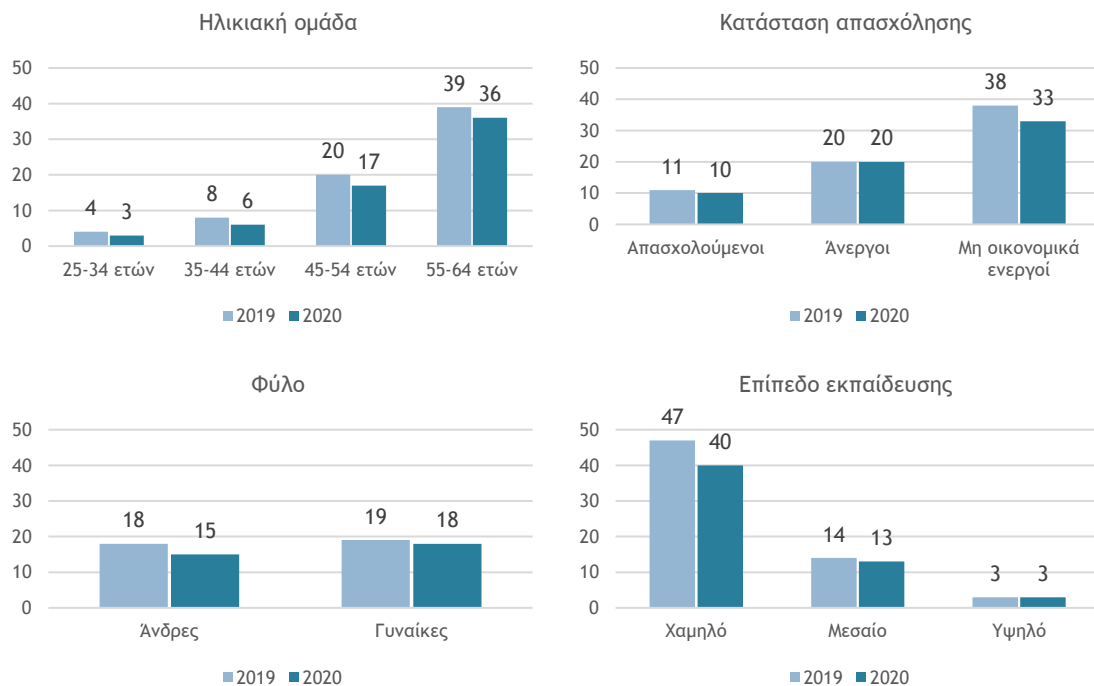
(% ατόμων ηλικίας 25-64 ετών που ΔΕΝ έκαναν χρήση του διαδικτύου κατά τους τελευταίους 3 μήνες)

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Διάγραμμα 12. Μη χρήση διαδικτύου (Ελλάδα, 2019, 2020)

(% ατόμων ηλικίας 25-64 ετών που ΔΕΝ έκαναν χρήση του διαδικτύου κατά τους τελευταίους 3 μήνες)

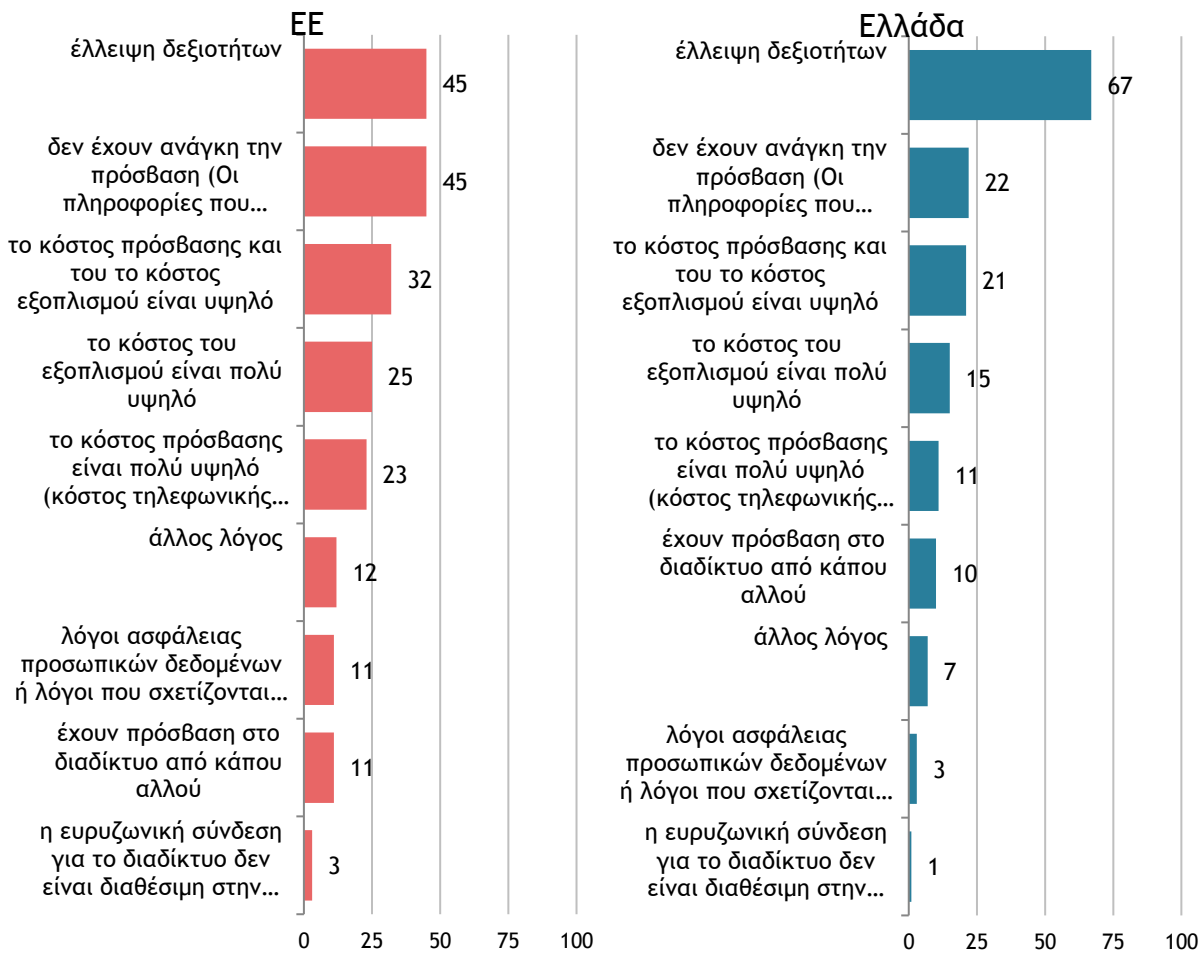

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Ο κυριότερος λόγος μη πρόσβασης στο διαδίκτυο είναι η **έλλειψη κατάλληλων δεξιοτήτων** (Διάγραμμα 13), τόσο στην ΕΕ (45%), αλλά σε μεγαλύτερο βαθμό στην Ελλάδα, με το 67% των νοικοκυριών να δηλώνει πως δεν έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο από την κατοικία του λόγω

έλλειψης δεξιοτήτων, κι όχι τόσο γιατί δεν έχει ανάγκη για πρόσβαση ή γιατί το κόστος της σύνδεσης ή του εξοπλισμού είναι υψηλό.

Διάγραμμα 13. Λόγοι μη πρόσβασης στο διαδίκτυο (2019)
% νοικοκυριών επί του συνόλου των νοικοκυριών που δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο από την κατοικία τους

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Η αξιολόγηση του επιπέδου των ψηφιακών δεξιοτήτων είναι αδιαμφισβήτητα σημαντική, τόσο για την ψηφιακή σύγκλιση της χώρας με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ μέσα από τον ψηφιακό μετασχηματισμό, αλλά και ατομικά, για την ανάπτυξη και αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού προκειμένου να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις νέες ψηφιακές απαιτήσεις σε όλους τους τομείς, καθότι κι εδώ αναδεικνύονται παράγοντες που συμβάλουν στον αποκλεισμό ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων και στη διαμόρφωση σημαντικών κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων. Από την Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας των νοικοκυριών (ICT) (Eurostat, 2020) προκύπτει ο **δείκτης ψηφιακών δεξιοτήτων** της Eurostat (DSI), ο οποίος αναπτύχθηκε σε συνεργασία με το Κοινό Κέντρο Ερευνών και τη ΓΔ CNECT και δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 2015, με επικαιροποίηση των στοιχείων για τα έτη 2016, 2017 και 2019 (Eurostat, 2019).

Διάγραμμα 14. Συνθετικός Δείκτης ψηφιακών δεξιοτήτων (DSI)

Δεξιότητες πληροφόρησης	Δεξιότητες επικοινωνίας	Δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων	Δεξιότητες λογισμικού
<ul style="list-style-type: none"> • Ορισμός: αναγνώριση, εντοπισμός, ανάκτηση, αποθήκευση, οργάνωση και ανάλυση ψηφιακών πληροφοριών, κρίνοντας τη συνάφεια και το σκοπό τους. • Δραστηριότητες: <ul style="list-style-type: none"> • Αντιγραφή ή μετακίνηση αρχείων ή φακέλων. • Αποθηκευμένα αρχεία σε χώρο αποθήκευσης στο Διαδίκτυο. • Λήψη πληροφοριών από ιστότοπους δημόσιων αρχών / υπηρεσιών. • Εύρεση πληροφοριών για αγαθά ή υπηρεσίες. • Αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με την υγεία. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ορισμός: επικοινωνία σε ψηφιακά περιβάλλοντα, κοινή χρήση πόρων μέσω διαδικτυακών εργαλείων, σύνδεση με άλλους και συνεργασία μέσω ψηφιακών εργαλείων, αλληλεπίδραση και συμμετοχή σε κοινότητες και δίκτυα. • Δραστηριότητες <ul style="list-style-type: none"> • Αποστολή / λήψη email • Συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα • Τηλεφωνικές συνδέσεις / βιντεοκλήσεις μέσω Διαδικτύου. • Δημοσίευση περιεχομένου που δημιουργήθηκε από το ίδιο το άτομο σε οποιονδήποτε ιστότοπο για κοινή χρήση. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ορισμός: αναγνώριση ψηφιακών αναγκών και πόρων, λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων σχετικά με τα πιο κατάλληλα ψηφιακά εργαλεία ανάλογα με το σκοπό ή την ανάγκη, επίλυση εννοιολογικών προβλημάτων μέσω ψηφιακών μέσων, δημιουργική χρήση τεχνολογιών, επίλυση τεχνικών προβλημάτων, ενημέρωση των δικών του αρμοδιοτήτων ή των άλλων. • Δραστηριότητες: <ul style="list-style-type: none"> • Μεταφορά αρχείων μεταξύ υπολογιστών ή άλλων συσκευών • Εγκατάσταση λογισμικού και εφαρμογών • Αλλαγή ρυθμίσεων οποιουδήποτε λογισμικού, συμπεριλαμβανομένων λειτουργικών συστημάτων ή προγραμμάτων ασφαλείας • Ηλεκτρονικές αγορές (τους τελευταίους 12 μήνες) • Πώληση στο διαδίκτυο • Χρήση διαδικτυακών πόρων εκμάθησης • Internet banking 	<ul style="list-style-type: none"> • Ορισμός: Δημιουργία και επεξεργασία νέου περιεχομένου (επεξεργασία κειμένου, εικόνας και βίντεο), ενσωμάτωση και εκ νέου επεξεργασία προηγούμενων γνώσεων και περιεχομένου, παραγωγή δημιουργικών εκφράσεων, media outputs και προγραμματισμός · διαχείριση και εφαρμογή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και αδειών) • Δραστηριότητες: <ul style="list-style-type: none"> • χρήση λογισμικού επεξεργασίας κειμένου • χρήση λογισμικού υπολογιστικών φύλλων • χρήση λογισμικού για την επεξεργασία φωτογραφιών, αρχείων βίντεο ή ήχου • Δημιουργία παρουσίασης ή εγγράφων με ενσωμάτωση κειμένου, εικόνων, πινάκων ή γραφήματα • Χρήση προηγμένων λειτουργιών υπολογιστικών φύλλων για την οργάνωση και ανάλυση δεδομένων (ταξινόμηση, φιλτράρισμα, χρήση τύπων, δημιουργία γραφημάτων). • Χρήση κώδικα σε μια γλώσσα προγραμματισμού

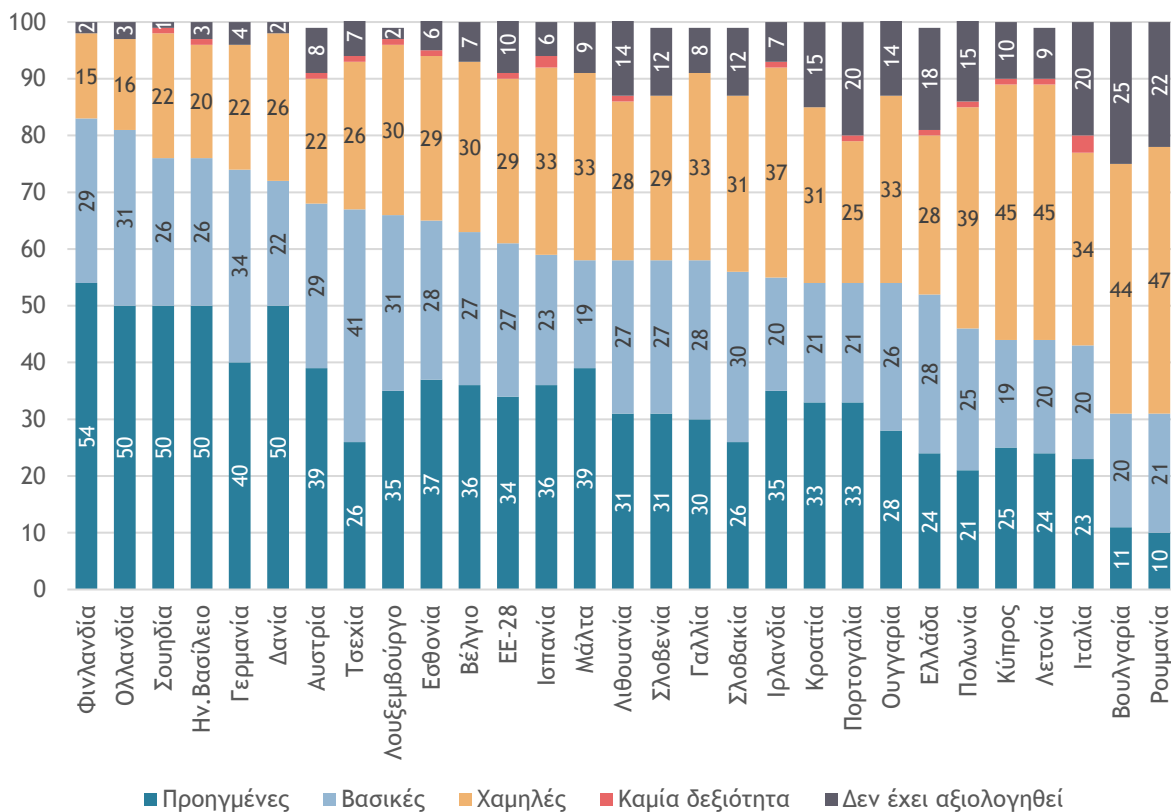
Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey

Ο δείκτης αυτός βασίζεται στο πλαίσιο ψηφιακών ικανοτήτων, ένα ευρέως αποδεκτό και ανεπτυγμένο βάσει επιστημονικών τεκμηρίων πλαίσιο ικανοτήτων για τις ψηφιακές δεξιότητες. Όπως φαίνεται αναλυτικά στο Διάγραμμα 14, ο δείκτης λαμβάνει υπόψη επιλεγμένες δραστηριότητες που σχετίζονται με τη χρήση του διαδικτύου ή διαφόρων λογισμικών από άτομα ηλικίας 16-74 ετών σε τέσσερις συγκεκριμένους τομείς: δεξιότητες πληροφόρησης, επικοινωνίας, επίλυσης προβλημάτων και λογισμικού. Θεωρώντας ότι τα άτομα που έχουν εκτελέσει ορισμένες δραστηριότητες έχουν και τις αντίστοιχες δεξιότητες, ο

δείκτης ψηφιακών δεξιοτήτων θεωρείται ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο αποτίμησης του επιπέδου των ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων του πληθυσμού με την ανάδειξη των ακόλουθων κατηγοριών: καμία δεξιότητα, χαμηλές δεξιότητες, βασικές δεξιότητες και προηγμένες δεξιότητες.

Σύμφωνα με τον παραπάνω δείκτη, το 2019 ο μισός περίπου ενήλικος πληθυσμός της χώρας (το 52% των ατόμων ηλικίας 25-64 ετών) κατέχει **τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες** (Διάγραμμα 12). Το ποσοστό αυτό υπολείπεται κατά 9 ποσοστιαίες μονάδες του ευρωπαϊκού μέσου όρου (61%), ενώ οι χώρες στην πρώτη πεντάδα της κατάταξης καταγράφουν ποσοστά άνω του 74% (Φινλανδία, Ολλανδία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο και Γερμανία). Την ίδια στιγμή, το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων για το 18% του ενήλικου πληθυσμού της χώρας δεν μπορεί να αξιολογηθεί, αφού δηλώνει πως δεν έκανε χρήση του internet κατά τους τελευταίους 3 μήνες, όπως έχει ήδη αναφερθεί.

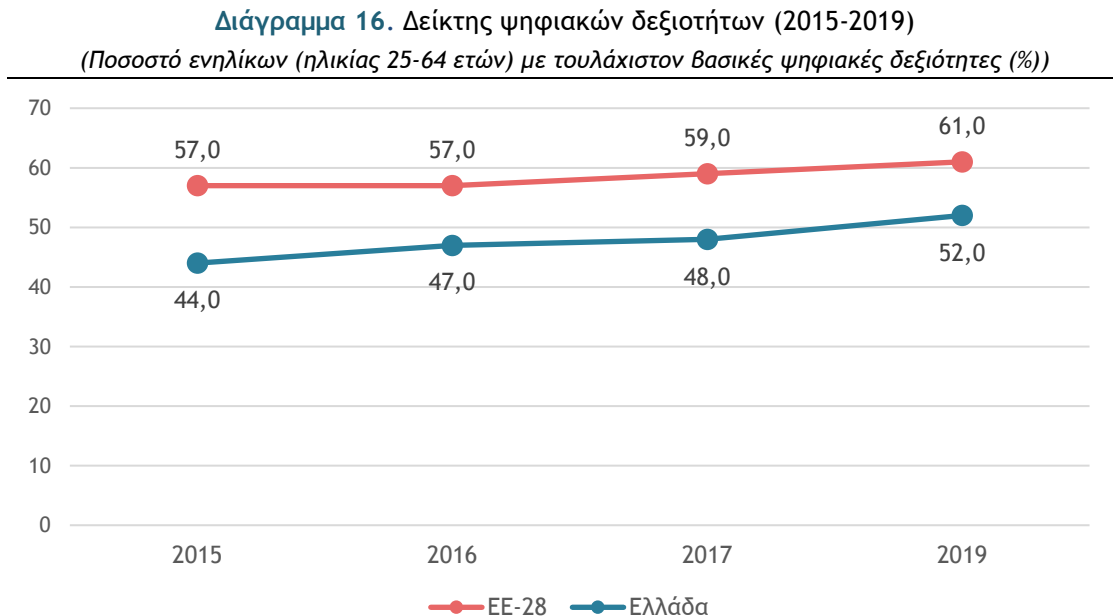
Διάγραμμα 15. Δείκτης ψηφιακών δεξιοτήτων (2019)
Κατανομή ενηλίκων (ηλικίας 25-64 ετών) ανά επίπεδο δεξιοτήτων (%)

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Η Ελλάδα καταγράφει τον 4ο μεγαλύτερο ρυθμό αύξησης μεταξύ των 28 του ποσοστού των ατόμων με τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, κατά την περίοδο 2015-2019, κερδίζοντας 2 θέσεις στη σειρά κατάταξης, από την 24η που καταλάμβανε το 2015 με ποσοστό 44%, στην 22η το 2019 με ποσοστό 52%. Παρότι, το ποσοστό του ενήλικου πληθυσμού που

δεν έχει κάνει χρήση του διαδικτύου κατά τους τελευταίους 3 μήνες από τη διενέργεια της έρευνας έχει μειωθεί σημαντικά κατά την περίοδο 2015-19, από 28% το 2015 σε 18% το 2019, εξακολουθεί και βρίσκεται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα κατατάσσοντας την Ελλάδα στην πεντάδα των χωρών με τις χειρότερες επιδόσεις σε όλη την περίοδο αναφοράς. (Διάγραμμα 15)

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

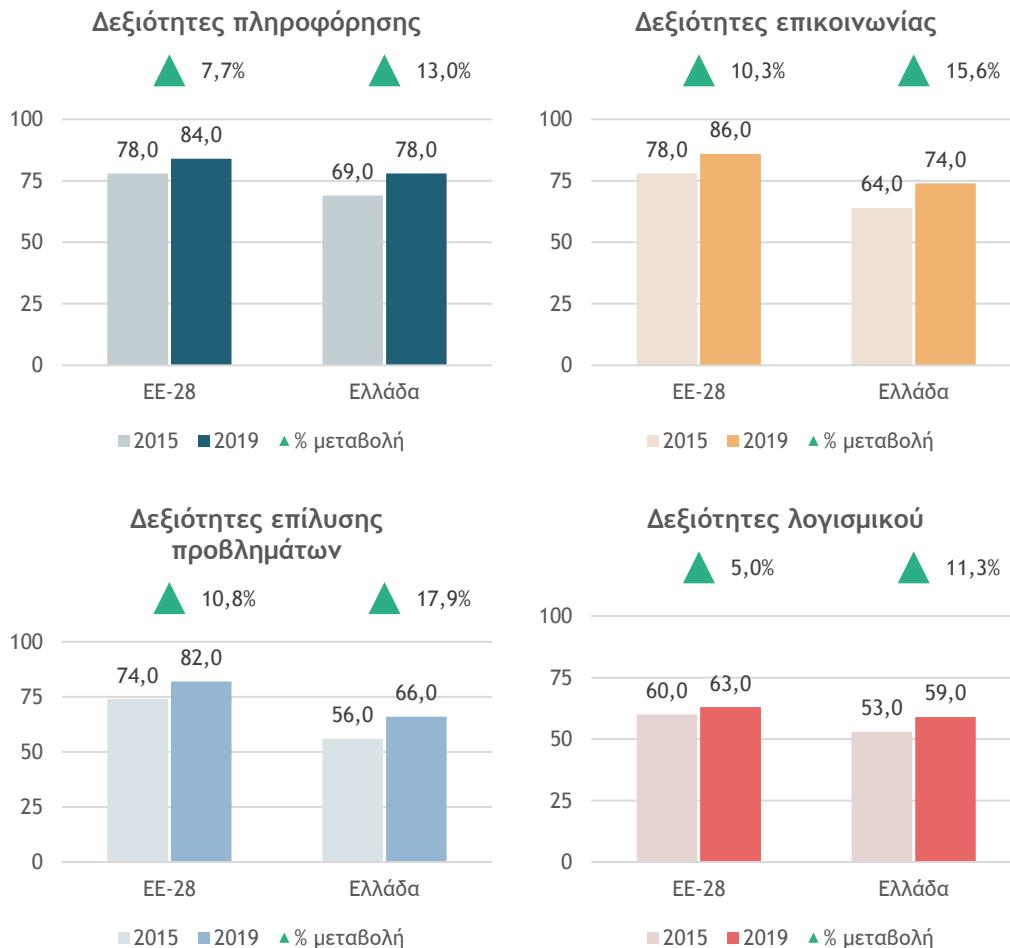
Και στους **4 διακριτούς τομείς** το επίπεδο δεξιοτήτων των Ελλήνων υπολείπεται του ευρωπαϊκού μέσου όρου καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 2015-2019 (Διάγραμμα 17). Συγκεκριμένα:

- Το 2019, στον **τομέα της πληροφόρησης**, το 78% του ενήλικου πληθυσμού της χώρας κατέχει τουλάχιστον βασικές δεξιότητες, ποσοστό υπολειπόμενο κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες του ευρωπαϊκού μέσου όρου (84%) που κατατάσσει τη χώρα στην 24η θέση μεταξύ των 28 κρατών-μελών, ενώ οι χώρες που καταλαμβάνουν την πρώτη πεντάδα στη σειρά κατάταξης καταγράφουν ποσοστά >93% (Φινλανδία, Δανία, Σουηδία, Ολλανδία, Γερμανία). Η αύξηση του δείκτη κατά 13% από το 2015 (69%) δεν ήταν επαρκής, με αποτέλεσμα η χώρα να βρεθεί σε ακόμα πιο χαμηλή θέση στη σειρά κατάταξης (24η), αφού το 2015 καταλάμβανε την 22η θέση μεταξύ των 28.
- Η χειρότερη επίδοση της χώρας, μεταξύ των 4 τομέων, σημειώνεται στον **τομέα των δεξιοτήτων επικοινωνίας**, όπου το 2019 με ποσοστό 74% η Ελλάδα κατατάσσεται στην προτελευταία θέση στη σειρά κατάταξης (27η), υπολειπόμενη κατά 12 ποσοστιαίες μονάδες του ευρωπαϊκού μέσου όρου (86%), ενώ την ίδια στιγμή οι χώρες που καταλαμβάνουν την πρώτη πεντάδα (top5) καταγράφουν ποσοστά μεγαλύτερα του 95%. Ομοίως και σε αυτόν τον τομέα, η αύξηση του δείκτη κατά 15,6%, από 64% που

ήταν η τιμή του το 2015, δεν ήταν επαρκής, με αποτέλεσμα η χώρα να «κατέβει» 3 θέσεις στη σειρά κατάταξης, αφού το 2015 καταλάμβανε την 24η θέση μεταξύ των 28.

Διάγραμμα 17. Δείκτης ψηφιακών δεξιοτήτων ανά τομέα (2015, 2019)

Ποσοστό ενηλίκων (ηλικίας 25-64 ετών) με τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες (%)

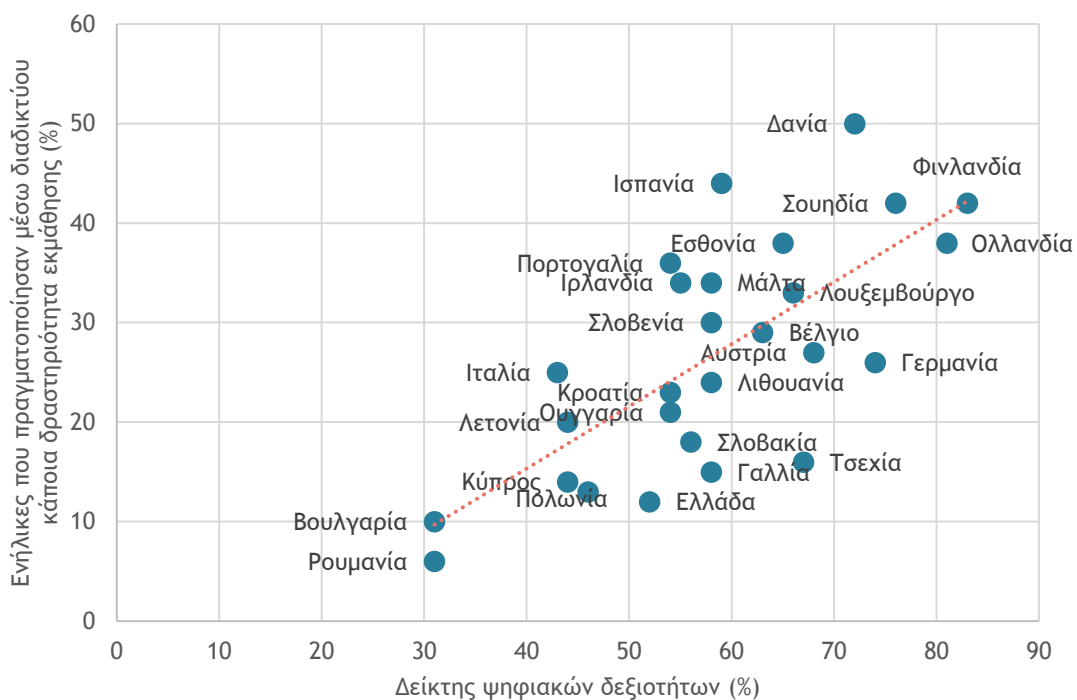
Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

- Στον **τομέα της επίλυσης προβλημάτων**, το 2019 το 66% του ενήλικου πληθυσμού της χώρας κατέχει τουλάχιστον βασικές δεξιότητες, ποσοστό που υπολείπεται κατά 16 ποσοστιαίες μονάδες του ευρωπαϊκού μέσου όρου (56%) και κατατάσσει τη χώρα στην 24η θέση μεταξύ των 28 της ΕΕ. Στην πρώτη πεντάδα στη σειρά κατάταξης βρίσκονται χώρες (Δανία, Φινλανδία, Σουηδία, Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο) με τιμές του δείκτη μεγαλύτερες του 93%. Κατά την περίοδο 2015-2019 η τιμή του δείκτη της Ελλάδας καταγράφει σημαντική αύξηση (κατά 17,9%), από 56% που ήταν το 2015, με τη χώρα να βελτιώνει κατά μία θέση την κατάταξή της μεταξύ των 28 (το 2015 κατείχε την 25η θέση).
- Από όλους τους επιμέρους τομείς, την καλύτερη επίδοση σημειώνει η χώρα στον **τομέα του λογισμικού**, με το 59% του ενήλικου πληθυσμού το 2019 να κατέχει τουλάχιστον βασικές δεξιότητες, ποσοστό κατά μόλις 4 μονάδες χαμηλότερο του

ευρωπαϊκού μέσου όρου (63%), κατατάσσοντας την χώρα στη 17η θέση μεταξύ των 28 κρατών-μελών της ΕΕ. Την περίοδο αναφοράς η τιμή του δείκτη αυξήθηκε κατά 11,3%, από 53% που ήταν το 2015, με τη χώρα να «κερδίζει» 4 θέσεις στη σειρά κατάταξης, από την 21η θέση που κατείχε το 2015.

Συνολικά, παρόλο που η Ελλάδα καταγράφει μεγαλύτερους ρυθμούς αύξησης του ποσοστού των ενηλίκων με τουλάχιστον βασικές δεξιότητες και στους 4 επιμέρους τομείς του δείκτη ψηφιακών δεξιοτήτων κατά την περίοδο 2015-2019 σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, μόνο στον τομέα λογισμικού και οριακά στον τομέα επίλυσης προβλημάτων κατάφερε να βελτιώσει τη θέση της στη σειρά κατάταξης, αφού στους τομείς της πληροφόρησης και της επικοινωνίας εμφανίζεται πλέον σε χαμηλότερη θέση σε σύγκριση με το 2015. Παραμένει, ωστόσο, συγκριτικά με τις άλλες χώρες της ΕΕ, σε χαμηλά επίπεδα σε όλους τους τομείς ψηφιακών δεξιοτήτων.

Διάγραμμα 18. Συσχετισμός του Δείκτη ψηφιακών δεξιοτήτων και της Συμμετοχής των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μέσω διαδικτύου

Συντελεστής συσχέτισης Pearson $r(25) = ,71$ $p < ,001$

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Ένα εύρημα που έρχεται να επιβεβαιώσει τη σημασία των ψηφιακών δεξιοτήτων και τη σύνδεσή τους με το ζήτημα της ψηφιοποίησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, είναι η **υψηλή συσχέτιση** που υπάρχει μεταξύ του επιπέδου των ψηφιακών δεξιοτήτων του ενήλικου πληθυσμού και της συμμετοχής του σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης μέσω διαδικτύου (Διάγραμμα 18). Συγκεκριμένα, χώρες με υψηλό ποσοστό του ενήλικου

πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών με τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες παρουσιάζουν και υψηλά ποσοστά συμμετοχής σε δραστηριότητες εκμάθησης μέσω διαδικτύου, κι αντιστρόφως.

Διάγραμμα 19. Δείκτης ψηφιακών δεξιοτήτων (Ελλάδα, 2015, 2019)
(Ποσοστό ενηλίκων ηλικίας 25-64 ετών με τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες (%))

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

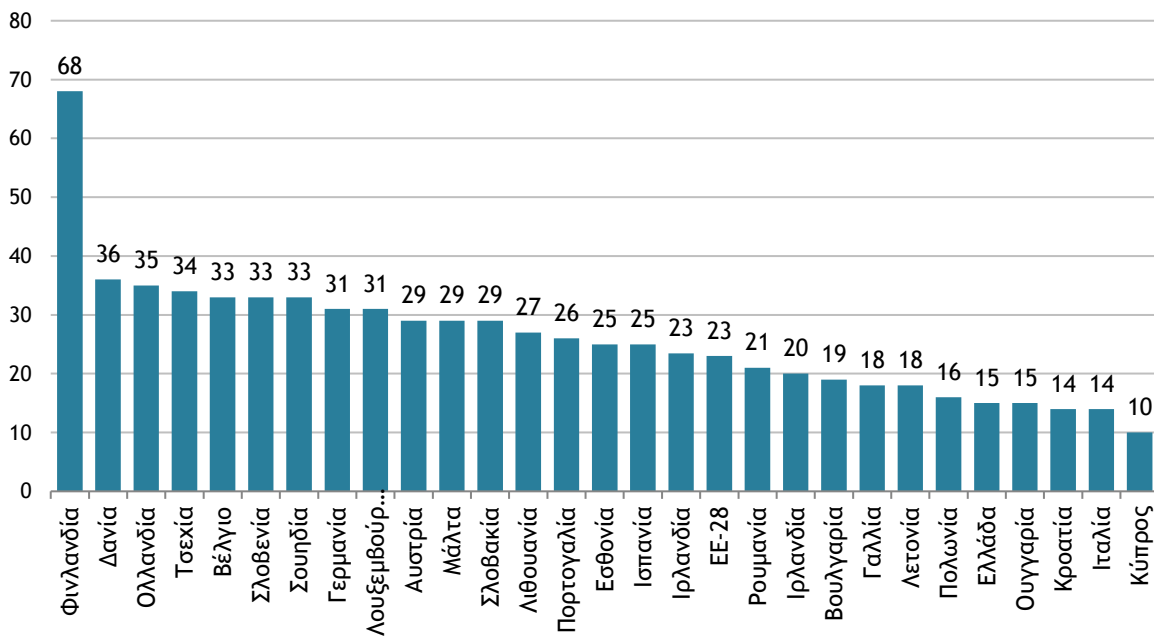
Ως προς τους **παράγοντες διαφοροποίησης** του επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων στην Ελλάδα σημειώνονται τα ακόλουθα (Διάγραμμα 19):

- Παρότι το 2015 το ποσοστό των ανδρών με τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες υπερέιχε κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες του αντίστοιχου των γυναικών (50% και 40% αντίστοιχα), η τιμή του δείκτη στο γυναικείο πληθυσμό καταγράφει αύξηση κατά 30% και διαμορφώνεται στο 52% το 2019, τιμή ακριβώς ίδια με την αντίστοιχη των ανδρών. Επομένως, οι όποιες διαφορές μεταξύ των δύο **φύλων** στον τομέα των ψηφιακών δεξιοτήτων φαίνεται να έχουν πλέον εξαλειφθεί.
- Όσο μεγαλύτερη η **ηλικιακή ομάδα**, τόσο χαμηλότερο και το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, το 2019 το ποσοστό των νέων ηλικίας 25-34 ετών που κατέχουν τουλάχιστον βασικές δεξιότητες στην Ελλάδα είναι 79%, ποσοστό 3πλάσιο σχεδόν του αντίστοιχου της μεγαλύτερης ηλικιακής ομάδας (μόλις 28% στα άτομα ηλικίας 55-64 ετών). Θετικό, ωστόσο, είναι το γεγονός πως η «ψαλίδα» μεταξύ των νεότερων και των μεγαλύτερων σε ηλικία κατά την περίοδο 2015-2019 κλείνει. Το 2015, το ποσοστό των νέων που κατείχαν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες ήταν σχεδόν 6πλάσιο από εκείνο των ατόμων ηλικίας 55-64 ετών (76% και 14% αντίστοιχα), με τους τελευταίους να διπλασιάζουν την τιμή του δείκτη την περίοδο 2015-2019 (αύξηση 100%).
- Οι μεγαλύτερες ανισότητες καταγράφονται μεταξύ των ατόμων με διαφορετικό **επίπεδο εκπαίδευσης**. Όσο υψηλότερο το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο υψηλότερο και το επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων που κατέχουν. Συγκεκριμένα, το 2019 το 87% των ατόμων με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης κατέχουν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, ποσοστό σχεδόν 8πλάσιο του αντίστοιχου των ατόμων με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης (μόλις 11,0%) αλλά και σχεδόν 2πλάσιο του αντίστοιχου των ατόμων με μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης (47%). Μάλιστα, οι παρατηρούμενες διαφοροποιήσεις έχουν διευρυνθεί κατά την περίοδο 2015-2019, με την τιμή του δείκτη ψηφιακών δεξιοτήτων να καταγράφει υψηλότερο ρυθμό αύξησης στα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (αύξηση κατά 17,6%) από ότι στις άλλες δύο κατηγορίες.
- Οι **απασχολούμενοι** (μισθωτοί, αυτοαπασχολούμενοι, βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση), σε αντιδιαστολή με τους ανέργους και τους μη οικονομικά ενεργούς, εμφανίζουν και υψηλότερη τιμή του δείκτη ψηφιακών δεξιοτήτων (64% έναντι 49% και 21% αντίστοιχα) το 2019. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αναφοράς 2015-2019, και οι τρεις κατηγορίες απασχόλησης σημειώνουν αύξηση της τιμής του δείκτη, με το μεγαλύτερο ρυθμό να σημειώνεται στην κατηγορία των μη οικονομικά ενεργών (αύξηση κατά 40%, από 15% που ήταν το 2015). Η απόκλιση μεταξύ απασχολούμενων και ανέργων, παραμένει αμετάβλητη την τελευταία πενταετία, ενώ η μόνο η κατηγορία των μη οικονομικά ενεργών μείωσε τη διαφορά της σε σχέση με τις άλλες δύο κατηγορίες.

- Όσο υψηλότερο το **εισόδημα** του νοικοκυριού, τόσο υψηλότερο και το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων του ατόμου. Συγκεκριμένα, το 2019 το 72% των ατόμων που ανήκουν στην υψηλότερη εισοδηματική ομάδα κατέχει τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες ποσοστό υπερδιπλάσιο του αντίστοιχου των ατόμων της χαμηλότερης εισοδηματικής ομάδας. Σε σύγκριση, μάλιστα, με το 2015, οι αποκλίσεις μεταξύ των εισοδηματικών ομάδων έχουν διευρυνθεί ελαφρά, αφού τα άτομα της υψηλότερης εισοδηματικής ομάδας βελτίωσαν κατά 4,3% το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων τους, ενώ εκείνα της χαμηλότερης παρέμειναν στο ίδιο επίπεδο την περίοδο 2015-2019.
- Τα άτομα που διαμένουν σε **αστικές** περιοχές εμφανίζουν και υψηλότερο επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων. Το 2019 το 58% των ατόμων που διαμένουν σε αστικές περιοχές κατέχει τουλάχιστον βασικό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων και ακολουθεί με μικρή διαφορά ο πληθυσμός των ημιαστικών περιοχών (54%), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις αγροτικές περιοχές είναι πολύ χαμηλότερο (35%). Ως θετικό σημειώνεται το γεγονός, ότι ο πληθυσμός των αγροτικών περιοχών της χώρας σημείωσε σημαντικά υψηλότερο ρυθμό βελτίωσης των ψηφιακών δεξιοτήτων κατά την περίοδο 2015-2019 (αύξηση κατά 20,7%), συμβάλλοντας σε έναν βαθμό στον περιορισμό της απόκλισής τους από τους διαμένοντες σε αστικές περιοχές (αύξηση της κατηγορίας κατά 9,4%).
- Εστιάζοντας στο επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων των **εργαζομένων εκτός του τομέα Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ)**, το 2019 κατέχουν σε ποσοστό 64% βασικές τουλάχιστον ψηφιακές δεξιότητες, ποσοστό αυξημένο κατά 6 μονάδες σε σύγκριση με το 2015.
- Τέλος, ως προς τον τύπο του επαγγέλματος, το 2019 οι **μη χειρωνακτικά εργαζόμενοι**, σε ποσοστό 82% κατέχουν βασικές τουλάχιστον ψηφιακές δεξιότητες, ποσοστό υπερδιπλάσιο του αντίστοιχου των χειρωνακτικά εργαζόμενων (31%).

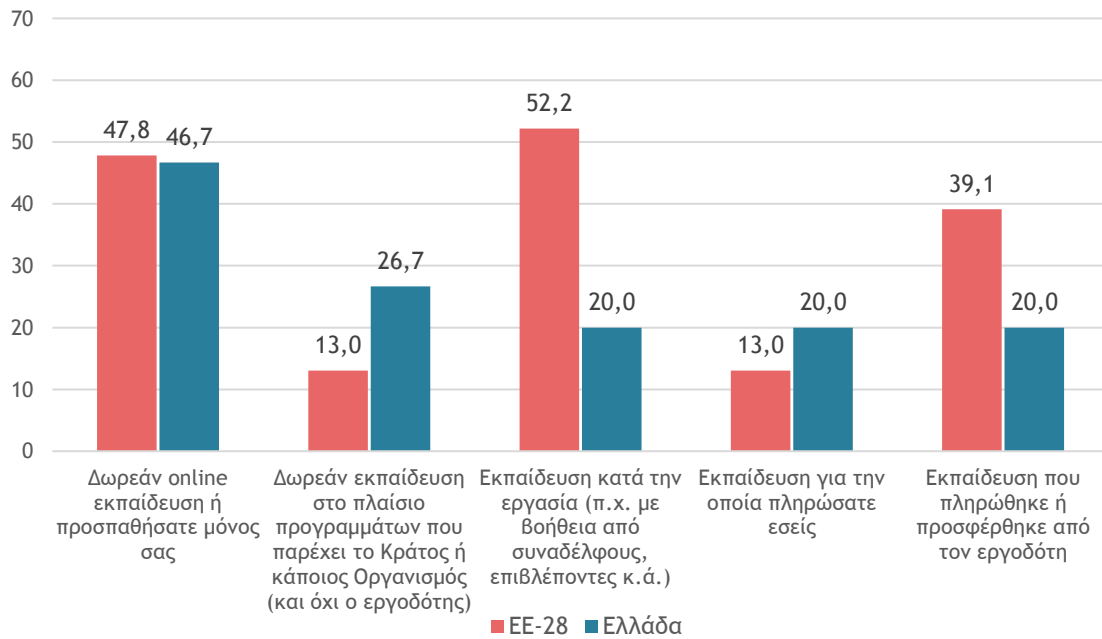
Ενδιαφέρον έχει και η διερεύνηση του βαθμού στον οποίο τα άτομα πραγματοποιούν **εκπαιδευτικές δραστηριότητες προκειμένου να βελτιώσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες**. Το 23% των ατόμων που έκαναν χρήση του διαδικτύου στην ΕΕ (2018), πραγματοποίησαν τουλάχιστον μια δραστηριότητα εκμάθησης με στόχο τη βελτίωση των δεξιοτήτων τους αναφορικά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, λογισμικού ή εφαρμογών. Το αντίστοιχο ποσοστό στην Ελλάδα είναι χαμηλότερο και ίσο με 15%, τιμή που κατατάσσει τη χώρα στην 23^η θέση μεταξύ των 28 (Διάγραμμα 20).

Διάγραμμα 20. Συμμετοχή σε δραστηριότητες με στόχο τη βελτίωση των δεξιοτήτων αναφορικά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, λογισμικού ή εφαρμογών (2018)
(ως % των ατόμων που έκαναν χρήση του διαδικτύου κατά το έτος αναφοράς)

Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Διάγραμμα 21. Είδος εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με στόχο τη βελτίωση των δεξιοτήτων αναφορικά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, λογισμικού ή εφαρμογών (2018)
(ως % των ατόμων που πραγματοποίησαν τουλάχιστον μια δραστηριότητα εκμάθησης)

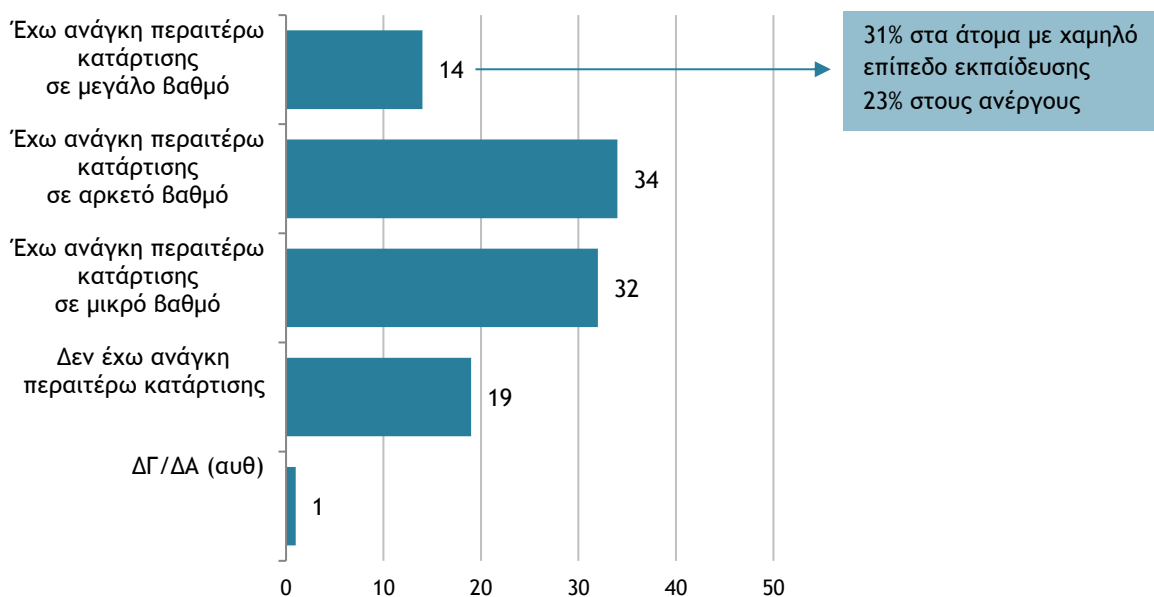
Πηγή δεδομένων: Eurostat - ICT Survey
Επεξεργασία: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Αναλυτικότερα για την Ελλάδα, ο πιο διαδεδομένος τρόπος βελτίωσης των ψηφιακών δεξιοτήτων είναι η δωρεάν online εκπαίδευση ή η προσπάθεια από το ίδιο το άτομο σε ποσοστό 46,7% (Διάγραμμα 21). Το 26,7% πραγματοποίησε δωρεάν εκπαίδευση στο πλαίσιο προγραμμάτων που παρέχει το Κράτος ή κάποιος Οργανισμός (και όχι ο εργοδότης), ενώ μόλις 1 στους 5 έλαβε εκπαίδευση κατά την εργασία (π.χ. με βοήθεια από συναδέλφους, επιβλέποντες κ.ά.) ή εκπαίδευση για την οποία πλήρωσε ο ίδιος ή εκπαίδευση που πληρώθηκε/προσφέρθηκε από τον εργοδότη. Στην ΕΕ, αντίθετα, η συμβολή του εργοδότη και γενικότερα του εργασιακού περιβάλλοντος στην ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων είναι σημαντικά υψηλότερη σε σύγκριση με τη χώρα μας, αφού οι μισοί περίπου από εκείνους που προσπάθησαν να βελτιώσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες, το έκαναν μέσα από εκπαίδευση κατά την εργασία (π.χ. με βοήθεια από συναδέλφους, επιβλέποντες κ.α.), 2 στους 5 πραγματοποίησαν εκπαίδευση που πληρώθηκε ή προσφέρθηκε από τον εργοδότη, ενώ μόλις το 13% πλήρωσαν οι ίδιοι για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που παρακολούθησαν.

Στην πρόσφατη πανελλαδική έρευνα που διεξήχθη για λογαριασμό του ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ, οι μισοί ερωτώμενοι θεωρούν ότι θα χρειαστεί να **αναβαθμίσουν τις ψηφιακές δεξιότητές** τους σε αρκετό ή και μεγάλο βαθμό ώστε να ανταπεξέλθουν σε μελλοντικές απαιτήσεις του χώρου εργασίας τους. Η ανάγκη αυτή αποτυπώνεται ακόμα περισσότερο σε άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης αλλά και στον πληθυσμό των ανέργων, οι οποίοι δηλώνουν ανάγκη για περαιτέρω κατάρτιση σε μεγάλο βαθμό σε ποσοστό 31% και 23% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 22. Αντιλαμβανόμενη ανάγκη για διεύρυνση ψηφιακών δεξιοτήτων για ανταπόκριση στο περιβάλλον εργασίας (2021)

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι έχετε ανάγκη να αποκτήσετε περαιτέρω κατάρτιση σε ψηφιακές δεξιότητες στο μέλλον ώστε να ανταπεξέλθετε σε μελλοντικές απαιτήσεις του εργασιακού περιβάλλοντος; (%)

Διεξαγωγή έρευνας: Metron Analysis
Ανάθεση: ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, στη χώρα μας παραμένει εξαιρετικά χαμηλή, συγκριτικά με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, η συμμετοχή των ενηλίκων σε προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης, τόσο συνολικά όσο και αναφορικά με την παρακολούθηση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων μέσω διαδικτύου. Παρά την αύξηση που σημείωσε η συμμετοχή στην εξ' αποστάσεως εκπαίδευση, με την έλευση της πανδημίας, η συνολική συμμετοχή στη δια βίου εκπαίδευση φαίνεται να έχει μειωθεί σημαντικά, ενώ οι ήδη υπάρχουσες ανισότητες φαίνεται να διευρύνονται μεταλλασσόμενες σε άλλες μορφές και εκφάνσεις σε σχέση με αυτές που παραδοσιακά γνωρίζαμε. Η διαπίστωση αυτή συνδέεται και με άλλες κοινωνιολογικές εκτιμήσεις και παραδοχές (Mills & Gale, 2007, Faist, 2010) που επιχειρούν να επισημάνουν τις όψεις και την υφή των εκπαιδευτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών ανισοτήτων στις σύγχρονες «κοινωνίες της διακινδύνευσης» (Beck, 2010). Συγκεκριμένα αναδεικνύουν πως η ύπαρξη και η λειτουργία των ανισοτήτων ότι σχετίζονται με μια εξαιρετικά περίπλοκη και δυναμική διεργασία που όσο αποκρυσταλλωμένη εντοπίζεται άλλο τόσο «μεταλλάξιμη» αποδεικνύεται. Υπό την έννοια αυτή, ο εντοπισμός, η ανάδειξη, η ερμηνεία, η ανάλυση και εν τέλει η δραστική και αποτελεσματική αντιμετώπιση πρωτίστως των «οριζόντιων» ανισοτήτων (Stewart, 2000) αποτελούν μια πυκνή, αντιφατική και εξαιρετικά δυναμική διαδικασία που πρώτα από όλα απαιτεί στέρεα και ορθολογική προσέγγιση πριν από οποιαδήποτε άλλη ιδεολογική ή πολιτική διαχείριση.

Ειδικότερα, η επίδραση του παράγοντα της πανδημίας της Covid-19 στη συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης εμφανίζεται διαφοροποιημένη μεταξύ κοινωνικοοικονομικών ομάδων με διαφορετικές θέσεις στις κοινωνικές ιεραρχίες. Ενδεικτικά, τα άτομα με χαμηλό ή και μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς επίσης και άτομα που ανήκουν στον πληθυσμό των ανέργων, προσλαμβάνουν την πανδημία ως ανασταλτικό παράγοντα για τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Αντίθετα, τα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης πιστεύουν ότι η πανδημία της Covid-19 δημιούργησε ευκαιρίες για τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα μέσω της ευελιξίας στην παρακολούθηση που παρέχουν τα προγράμματα e-learning. Άλλωστε αυτή είναι και η πληθυσμιακή ομάδα που εξακολουθεί να έχει αυξημένα ποσοστά συμμετοχής, ενώ οι υπόλοιπες πληθυσμιακές κατηγορίες (άτομα με χαμηλό ή μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης, άνεργοι) υποεκπροσωπούνται σημαντικά τόσο στο σύνολο των προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης διαχρονικά, όσο και στα εξ αποστάσεως προγράμματα κατά την περίοδο της πανδημίας. Μάλιστα, η μορφή της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης φαίνεται να προτιμάται από τα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, ενώ τα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς επίσης και ο άνεργος πληθυσμός προτιμούν περισσότερο την παρακολούθηση με φυσική παρουσία. Κατά συνέπεια, επιβεβαιώνεται, πως η έλευση της πανδημίας ενέτεινε τον αποκλεισμό από τα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης τόσο του άνεργου πληθυσμού

όσο και εκείνων που κατέχουν χαμηλό και μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης. Επί της ουσίας αναπαράγεται σε κοινωνικό επίπεδο ο ίδιος ανορθολογισμός που προωθεί στη δια βίου εκπαίδευση τους προνομιούχους και προφανώς έχοντες υψηλά προσόντα, αποκλείοντας ή αποθαρρύνοντας ταυτόχρονα όλους όσους βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στους θεσμικούς χώρους της εκπαίδευσης και της εργασίας (Καραλής, 2020). Αναμφίβολα στον εν λόγω ανορθολογισμό συνεισφέρουν και παράγοντες όπως οι ανισότητες στο κοινωνικό - οικονομικό υπόβαθρο, οι διαφορές ποιότητας στο μορφωτικό και πολιτισμικό κεφάλαιο, οι ασυμμετρίες που γεννούν οι γεωγραφικές και περιφερειακές ιδιομορφίες. (Brown, 2013)

Εκ των πραγμάτων, προβάλλεται ως επιτακτική η ανάγκη για στοχευμένες και ρεαλιστικά εφαρμόσιμες πολιτικές παρέμβασης, που θα αποσκοπούν στην ενίσχυση της συμμετοχής των ενηλίκων στη δια βίου εκπαίδευση συνολικά αλλά και στις μορφές e-learning, συμβάλλοντας στην ενίσχυση εκείνων των πληθυσμιακών ομάδων που διαχρονικά εμφανίζονται αποκλεισμένες από τη δια βίου εκπαίδευση, την ίδια στιγμή που η περίοδος της πανδημίας ενέτεινε το ήδη υπάρχον πρόβλημα. Πιο συγκεκριμένα, απαιτείται άμεσα να αναπτυχθούν εξειδικευμένες παρεμβάσεις και συνοδευτικά μέτρα πολιτικών που να στοχεύουν στα άτομα άνω των 45 ετών, στον άνεργο πληθυσμό, στα άτομα με χαμηλό αλλά και μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης, σε εκείνους που ανήκουν στα χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια αλλά και στους διαμένοντες στις αγροτικές περιοχές της χώρας, προκειμένου να ανακοπεί ο αναπαραγωγικός ρόλος των ανισοτήτων διαμέσου της δια βίου μάθησης (Καραλής, 2020) η οποία λόγω φύσει και θέσει θα μπορούσε να διαδραματίσει έναν εντελώς διαφορετικό ρόλο στο πεδίο άμβλυνσης των εκπαιδευτικών, επαγγελματικών και κοινωνικών ανισοτήτων ανατροφοδοτώντας το αίτημα της χειραφέτησης και της κοινωνικής συνοχής (Edwards, Armstrong, & Miller, 2001, Green, 2011, Biesta, G., & Leary, 2012). Υπό την έννοια αυτή και λόγω της έντασης των ανισοτήτων που η πανδημία προκάλεσε μέσω της εξ'αποστάσεως εκπαίδευσης, είναι επιτακτικό, περισσότερο από ποτέ, να επαναπροσδιοριστεί ο ρόλος και η αποστολή της δια βίου μάθησης και κυρίως να ανασυνταχθεί η δυναμική της με σκοπό τόσο τον εξορθολογισμό των υφιστάμενων δυσλειτουργιών όσο και την ενίσχυση των κοινωνικά ευπαθών και ασθενέστερων.

Αναμφίβολα, η σημασία που έχουν οι ψηφιακές δεξιότητες για το ανθρώπινο δυναμικό αλλά και το αίτημα μιας επικοινωνιακής και παραγωγικής προσπάθειας για ένα «έλλογο» ψηφιακό μετασχηματισμό της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, αναδεικνύονται μέσα από τα στοιχεία που παρατίθενται στο παρόν κείμενο. Το 2020 ένα σημαντικό, σε σύγκριση με τις άλλες χώρες, ποσοστό του πληθυσμού εμφανίζεται να μην κάνει χρήση του διαδικτύου, με την έλλειψη των απαραίτητων δεξιοτήτων να αποτελεί την επικρατέστερη αιτία αποκλεισμού τους. Πρόκειται, κυρίως, για γυναίκες, άτομα ηλικιών 55-64 ετών, μη οικονομικά ενεργό πληθυσμό αλλά και ανέργους, καθώς και άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων του ενήλικου πληθυσμού της χώρας αποτιμάται σε χαμηλότερα σε

σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο επίπεδα και η χώρα καταλαμβάνει μια χαμηλή θέση μεταξύ των 27 κρατών-μελών. Οι ήδη έντονες ανισότητες στην πρόσβαση σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, οι μεγάλες διαφοροποιήσεις στο επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων με βάση το μορφωτικό επίπεδο, την εργασιακή κατάσταση, το εισόδημα, την ηλικία, αλλά και οι χαμηλές επιδόσεις της χώρας συνολικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καταδεικνύουν την ανάγκη για στοχευμένες δράσεις ενίσχυσης του ψηφιακού αλφαριθμητισμού των ενηλίκων. Μάλιστα, η εν λόγω ανάγκη, αναγνωρίζεται και από τους συμμετέχοντες στην πρόσφατη πανελλαδική έρευνα, αφού οι μισοί περίπου ερωτώμενοι, θεωρούν ότι θα χρειαστεί να αναβαθμίσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες σε αρκετό ή και μεγάλο βαθμό ώστε να ανταπεξέλθουν σε μελλοντικές απαιτήσεις του χώρου εργασίας τους, με την ανάγκη αυτή, μάλιστα, να εκφράζεται πιο έντονα από τις μειονεκτούσες ομάδες οι οποίες προφανώς αντιλαμβάνονται το υπαρκτό έλλειμμα και το επερχόμενο αδιέξοδο.

Αναμφίβολα, η τρέχουσα συγκυρία επιτάσσει την υιοθέτηση στοχευμένων πολιτικών μέσα από δράσεις, πρωτοβουλίες, παρεμβάσεις και δραστηριότητες στην ανάπτυξη, τη βελτίωση και τη διεύρυνση των ψηφιακών δεξιοτήτων του ενήλικου πληθυσμού, με ιδιαίτερη έμφαση σε άτομα με χαμηλό αλλά και μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης, στον άνεργο πληθυσμό, σε άτομα που ανήκουν στα χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια, στις ηλικιακές ομάδες άνω των 45 ετών, αλλά και στις αγροτικές περιοχές της χώρας. Το γεγονός, μάλιστα, ότι και η συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες με στόχο τη βελτίωση των ψηφιακών τους δεξιοτήτων, αλλά και το ποσοστό των επιχειρήσεων της χώρας που υλοποιούν αντίστοιχα προγράμματα σχετικά με θέματα Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) για το προσωπικό τους είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ, καθιστά ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη για υιοθέτηση δομημένων παρεμβάσεων προκειμένου να διασφαλιστεί η ψηφιακή αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας.

Είναι σαφές πως οφείλουμε να διαχειριστούμε την εν λόγω συγκυρία με τρόπο ρηξικέλευθο και δημιουργικό, μακριά από «τεχνοφοβικές» ή άλλες συντηρητικές οπτικές που καθηλώνουν την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού σε πρακτικές του προηγούμενου αιώνα. Αναμφίβολα στις μετα-νεωτερικές κοινωνίες και οικονομίες της γνώσης το διαρκές και ουσιαστικό αίτημα παραμένει η θεμελίωση ενός έλλογου και δημοκρατικού συστήματος διακυβέρνησης της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της δια βίου μάθησης με σκοπό την ουσιαστική ισότητα των ευκαιριών, το άνοιγμα της πρόσβασης, τη διαρκή μέριμνα για τους κοινωνικά ευπαθείς. Εν κατακλείδι, στην εποχή της 4^{ης} βιομηχανικής επανάστασης και του ψηφιακού μετασχηματισμού, η ανάδειξη της δημιουργικότητας και της κοινωνικά επωφελούς διαχείρισης της καινοτομίας, προϋποθέτουν περισσότερο από ποτέ, αίσθημα δημόσιας ευθύνης και διασφάλισης της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Βιβλιογραφία

- Avis, J. (2020). Introduction: Vocational Education in the Fourth Industrial Revolution: Education and Employment in a Post-Work Age. In: *Vocational Education in the Fourth Industrial Revolution*. Palgrave Pivot, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52032-8_1
- Beck, U. (2010). Remapping social inequalities in an age of climate change: for a cosmopolitan renewal of sociology. *Global networks*, 10(2), 165-181.
- Biesta, G., & Leary, T. (2012). Have lifelong learning and emancipation still something to say to each other?. *Studies in the Education of Adults*, 44(1), 5-20.
- Brown, P. (2013). Education, opportunity and the prospects for social mobility, *British Journal of Sociology of Education*, 34:5-6, 678-700, <https://dx.doi.org/10.1080/01425692.2013.816036>
- Edwards, R., Armstrong, P., & Miller, N. (2001). Include me out: critical readings of social exclusion, social inclusion and lifelong learning. *International journal of lifelong education*, 20(5), 417-428.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016). *Νέο θεματολόγιο δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας*. Ανακοίνωση της Επιτροπής, Βρυξέλλες, 10.6.2016 COM (2016) 381 final.
- Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). *Δράσεις της ΕΕ για τη βελτίωση των χαμηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων*. Λουξεμβούργο: Ευρωπαϊκή Ένωση. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_02/RW_Digital_skills_EL.pdf
- European Commission (2021). Digital Economy and Society Index Report 2021 — Human Capital, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>
- Eurostat (2016). Adult Education Survey. <https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/AES>
- Eurostat (2019) Metadata- Individuals who have basic or above basic overall digital skills by sex. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/tepsr_sp410_esmsip2.htm#:~:text=Definition%20in%20Digital%20Competence%20Framework%3A%20identify%20digital%20needs%20and%20resources,problems%2C%20update%20one's%20own%20and
- Eurostat. (2019). Metadata - Individuals who have basic or above basic overall digital skills. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/tepsr_sp410_esmsip2.htm#indicator1644323692926
- Eurostat. (2020). ICT usage in households and by individuals. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/isoc_i_esms.htm

- Faist, T. (2010). Cultural diversity and social inequalities. *Social Research: An International Quarterly*, 77(1), 297-324.
- Folea, V. (2018). Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital. *European Journal of Engineering and Formal Sciences*. 2. 27-36. <http://dx.doi.org/10.2478/ejef-2018-0004>
- Green, A. (2011). Lifelong Learning, Equality and Social Cohesion 1. *European Journal of Education*, 46(2), 228-243.
- Goglio, V., & Meroni, E. C. (2014). Adult participation in Lifelong Learning: the impact of using a 12-months or 4-weeks reference period – Technical Briefing (Joint Research Centre of the European Commission). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Helsper, E. J., & Van Deursen, A. J. A. M. (2015). Digital skills in Europe: Research and policy. *Digital divides: The new challenges and opportunities of e-inclusion*, 195, 125.
- Καραλής, Θ. (2020). *Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη διά βίου εκπαίδευσης (2011-2019)*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ και ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ. <https://imegsevee.gr/wp-content/uploads/2021/01/karalis.pdf>
- Martindale, N. & Lehdonvirta, V. (2021). Can Labour Market Digitalization Increase Social Mobility? Evidence from a European Survey of Online Platform Workers. May 8, 2021. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.38626355>
- Mills, C., & Gale, T. (2007). Researching social inequalities in education: Towards a Bourdieuan methodology. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 20(4), 433-447.
- Παιδούση, Χ., Ευστράτογλου, Α. (επ.) (2020). *Ψηφιακή Ένταξη και Ανθρώπινο Δυναμικό στην Ελλάδα*. Friedrich-Ebert-Stiftung
- Rotatori D., Lee, E. & Sleeva, S. (2021). The evolution of the workforce during the fourth industrial revolution. *Human Resource Development International*, 24:1, 92-103, <http://dx.doi.org/10.1080/13678868.2020.1767453>
- Stewart, F. (2000). Crisis prevention: Tackling horizontal inequalities. *Oxford Development Studies*, 28(3), 245-262.
- Van Deursen, A. J. & Van Dijk, J. A. (2014). *Digital skills: Unlocking the information society*. Springer.

ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΣΕΕ

3ης Σεπτεμβρίου 36

10432, Αθήνα

Τηλ: 210 5218700

E-mail: info@kanep-gsee.gr

www.kanep-gsee.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή
μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη.
Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής

ISBN (E-BOOK): 978-618-5006-41-9

Copyright ©ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ